

56 829

ny. febr. 1981?

**DISSERTATIONES
EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE
ATTILA JÓZSEF NOMINATAE**

5.

**SZEGED
HUNGARIA
1981**

DISSERTATIONES
EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

5.

KLUKOVITSNÉ PARÓCZY KATALIN

**A Szegedi Napló Móra Ferenc főszerkesztősége
idején
(1913—1919)**

SZEGED
1981

Redegit
BÉLA KARÁCSONYI

Szerkesztette
KARÁCSONYI BÉLA

ISBN 963 481 206 6
HU ISSN 0134-1936

B E V E Z E T É S

A dualizmus korának fél évszázada alatt (1867-1918) az Osztrák-Magyar Monarchia kettős hatalmi rendszerén belül Magyarország viszonylagos önállósághoz jutott, s erőteljesebben megindulhatott az ország kapitalista fejlődése. A kapitalizmus kibontakozásával párhuzamosan megszületett a magyar proletariátus, és egyre intenzívebben folyt a szocialista jellegű mozgalmak, a munkásmozgalom szervezése. Ez az időszak az imperializmusba való átmenet kora is, ekkor jöttek létre a monopóliumok, és kialakult a finánctőke. A fejlettebb gazdasági és az önálló állami élet nagyobb műveltséget kívánt a társadalom egészétől, ezért vezették be 1868-ban az általános tankötelezettséget, s építették ki az iskolarendszert alsó-, közép- és felsőfokon egyaránt. Fejlesztették a tudományos élet és a közművelődés más intézményeit is.

A megváltozott gazdasági, politikai és kulturális viszonyok között nagyobb lehetőség kínálkozott a kiadói és terjesztői tevékenység fellendítésére, mint korábban. A XIX. század utolsó két évtizedében, a technikai bázisát illetően modern s a szélesebb olvasóközönségre támaszkodó lapkiadás is üzleti vállalkozássá vált. Hozzájárult ehhez a nyomdaipar fellendülése, amely megteremtette a magyar kapitalista sajtó kialakulásának technikai feltételeit. A nyomdai feltételeken kívül fontos szerep jutott a hírszolgálat kiépítésének. Ezen a téren jelentős állomás volt az 1880-ban alakult Magyar Távirati Iroda, amely a telefon és a távíró, valamint számos tudósító alkalmazásával biztosított

ta a magyar újságok gazdag hírellátását. A sajtó ezután vált tömegközlelési rendszerré és az ekkor legfontosabb közvélemény-formáló tényezővé. Nyugodtan nevezhetjük ezt az időszakot a hazai sajtó virágkorának, hiszen a rádió és a televízió megjelenéséig az egyetlen hatékony tömegtájékoztatási eszköz volt.

E korszakban rohamosan nőtt az új lapalapítások száma. Amíg az önkényuralom bevezetésekor mindössze 9 magyar nyelvű újságot adtak ki, a kiegyezés évében ez a szám már 80 körül mozgott. 1877-ben 414 féle újság és folyóirat jelent meg összesen, ebből 263 volt magyar nyelvű. A fővárosban 128, vidéken pedig 139 féle újság és folyóirat tájékoztatta a közönséget. A legjelentősebb napilapok a fővárosban jelentek meg. Közülük a legnagyobb közvéleményformáló erővel az alábbiak rendelkeztek: a Pesti Lapló (1850-1939), A Hon (1863-1882), a Fővárosi Lapok (1864-1903), a Magyar Állam (1868-1908), az Ellenőr (1869-1882), az Egyetértés (1874-1913), a Népszava (1877-), a Pesti Hírlap (1878-1944), a Budapesti Hírlap (1881-1939), a Kis Újság (1887-1932), a Budapesti Lapló (1896-1918), az Újság (1903-1944), a Világ (1910-1926), Az Est (1910-1939).

A legfontosabb lapalapítási vállalkozás a Pesti Hírlapé és a Budapesti Hírlapé volt. A Légrády Testvérek Kiadóvállalata által indított Pesti Hírlap az első modern, nagyvárosi polgári lap, az első nagy jövedelmű, modern magyar kapitalista sajtóvállalkozás. Kiadói felismerték, hogy a pártonkívűliség jelszavának hangoztatása milyen óriási bizalmat és üzleti lehetőséget jelent az újság számára. Szerkesztője Csukási József volt. 1881-ben Csukási hátat fordított a Pesti Hírlapnak, és Rákosi Jenővel együtt megalapították a Budapesti Hírlapot, amelynek főszerkesztője és

társtulajdonosa Rákosi Jenő lett. Programjukat kitágították, az "Egész magyarságért" akartak küzdeni. A Budapesti Hírlap konzervatív szemléletű újság volt, a 67-es kiegyezés politikáját képviselte. Soviniszta szellemével a magyar imperializmus túlzóan nacionalista, nemzetiség-ellenes törekvéseit táplálta. A két szerkesztő kiváló üzleti érzéssel megindította az első magyar bulvárlapot is, az Esti Újságot. Az újság gyors, friss, gazdag tartalmú és olcsó volt. A magyar kapitalista sajtó az Esti Újsággal vált valóban üzletivé, mellőzte a politikai állásfoglalást, véleménynyilvánítást, egyetlen célja az olvasók tájékoztatása volt. A széles rétegek alacsony igényeihez igazodott.

A Pesti Hírlapnál és a Budapesti Hírlapnál is fontosabb volt a Szociáldemokrata Párt lapalapítása. 1877-ben indították meg a magyar munkásmozgalom jelentős orgánumát, a Népszavát. A lapot 1898-tól 1918-ig Garami Ernő szerkesztette, heti háromszori alkalommal jelent meg, és hamar a köztudatot hatékonyan formáló lapok sorába lépett.

A vidéki lapok színvonala általában elmaradt a fővárosiaké mögött. Az országos politikára csak kivételes esetben volt befolyásuk. Tartalmukat általában a fővárosi újságokból ollózták ki. A legjelentősebb lapalapítások Szegeden, Kolozsvárott, Aradon, Nagyváradon és Debrecenben jöttek létre. De még ezek a városok is ugródeszkák voltak a fővárosba igyekvő tehetséges újságírók számára. Kolozsvárnak és Szegednek volt egyedül némi vonzása és kötőereje, ahol kialakulhatott a helyi viszonyokat szem előtt tartó, színvonalas publicisztika.

A XIX. SZÁZAD VÉGI ÉS A XX. SZÁZAD ELEJI SZEGED GAZDASÁGI,
POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS ÉLETE - A KORABELI SZE-
GEDI SAJTÓVISZONYOK

" A demokráciának /amennyiben van Magyarországon demokrácia/
Szeged a főfészke, az egyetlen város lévén, hol az iparosalem
vergődött hatalomra a közügyekben is, hol nem a hivatalnokok a
nép fölött, hanem a nép uralkodik a hivatalnokok felett, a »vá-
ros cselédeinek« nevezvén azokat"¹ - írja Mikszáth Kálmán 1884-
ben. Valóban, Szeged társadalmi életét évtizedeken át sajátos de-
mokratikus szellem jellemezte. Kossuth Lajos vidéki toborzó kör-
útja alkalmával nem ok nélkül nevezte Szegedet a nemzet büszke-
ségének. Szeged lakossága már az 1848-as forradalom és szabadság-
harc előtt sajátos demokratikus viszonyok között élt. Ennek okát
elsősorban a szegedi földbirtok megoszlásában kereshetjük. A föld
ősidőktől fogva közös tulajdonban volt, a város gazdálkodott vele,
nem voltak önálló földbirtokosok, és a jobbágyság is hiányzott.
Olyan szabad földművelők éltek itt, akiknek öntudata vetekedett a
budai polgárokéval. A polgárságnak ez a nagyfokú tudatossága ki-
hatott a város egész társadalmi életére. A polgárság zömét, a vá-
ros vezetőrétegét jómódú iparosok, kereskedők, hajótulajdonosok
alkották. Többségük idővel földbirtokot vásárolt, és az ipar mel-
lett gazdálkodott is. Akik nem jutottak földhöz, azok vagy az i-
parban helyezkedtek el, vagy a városon kívül kerestek megélhetési
lehetőséget. A tanyák így a város központjától egyre távolabb,

sokszor 30-40 kilométerre állandóan szaporodtak.^x

Szeged kulturális életének színvonala messze elmaradt gazdasági fejlettsége mögött. A kulturális és az irodalmi élet első megnyilatkozásai még nem a helyi hagyományokon alapultak, nélkülöztek minden sajátos jelleget. A múlt század végére nőtt fel egy olyan új értelmiségi réteg, amelyben már kezdett tudatosodni a város sajátos fejlődése, s amely magáévá tette és hangoztatta a szegedi polgárság egyre demokratikusabb, szabadabb életfelfogását. Nagymértékben hozzájárult ehhez az 1879-es nagy árvíz is, amely az anyagi értékek lerombolása mellett magával ragadta a hosszú évek során kialakult maradibb életformát, életstílust is. Az árvíz után Szeged történetében új fejezet kezdődött, a nyugalmas, csendes város egyszerre az ország, sőt egy időre a külföld érdeklődésének központjába került.

A város teljesen újjáépült, elvesztve provinciális mezőgazdasági jellegét modern, szabályosan megtervezett nagyvárossá fejlődött. A Dél-Alföld legjelentősebb központjává vált. E nagyarányú föllendülés mögött a helyi polgárság megerősödése, az értelmiségi réteg gyors növekedése, aktivitásának fokozódása, továbbá az állam támogatása állott. Széles látókörű, aránylag nagyszámú szabadgondolkodó értelmiségi réteg alakult ki. A század utolsó évtizedében egyre több kulturális intézmény is létesült a városban. 1883-ban nyitotta meg kapuit gazdag állományával a Somogyi Könyvtár. Az 1885. évi adatok szerint a városban 17 közkönyvtár működött, és 13 nagyobb magánkönyvtár is létezett. Fellendült a

^x A Szeged társadalmi életére vonatkozó adatokat a következő művekből vettem: Reizner János: Szeged története I-IV. Szeged, 1899-1900.; Kulinyi Zsigmond: Szeged újkora. Szeged, 1901.; Szeged. Szerk. Kiss Ferenc, Tonelli Sándor, Sz. Szilágyi Vilmos, Bp. 1927.

helyi könyvkiadás is, több nyomda kezdte meg működését. Köztük a leghíresebb, a legkorábbi alapítású, de ekkor nagyarányú fejlődésnek induló Grün-nyomda volt. Az 1890-es években önálló szépirodalmi folyóirat indult Szegeden Magyar Alföld címmel. A tudományos és irodalmi élet több sikertelen kísérlet után 1892-ben társadalmi intézményre lelt a Dugonics Társaságban. 1883-ban korszerű, reprezentatív, a pesti Népszínházhoz hasonló színház nyitotta meg kapuit. 1895-ben megkezdték a Közművelődési Palota építését, amelyben a Somogyi Könyvtár és a Városi Múzeum kapott helyet.

A gazdasági, a kulturális és a szellemi élet fellendülése erőteljesen kihatott a város sajtójára is. Szinte havonta jelentek meg új lapok, új próbálkozások, amelyek többségükben nyomtalanul el is tűntek, mivel a közönség nem támogatta őket. A szegedi olvasótábor színvonalas újságokhoz szokott, a lakosság egyik legjobb piaca volt a fővárosi lapoknak. A főváros napilapjaiból 6-7 ezer példányt adtak el naponta a városban.

Szeged legrégibb lapja az 1859-ben Burger Zsigmond² által alapított Szegedi Híradó volt. Az újság 1870-ig hetente kétszer, majd 1879-ig hetente háromszor jelent meg a szabadelvű párt orgánumaként. A Szegedi Híradó 1879. július 1-től politikai napilappá alakult, s a kormány politikáját támogatta. 1879-től 1894-ig olyan kiváló munkatársai voltak, mint Gárdonyi Géza, Cserzy Mihály (Homok), Kisteleki Ede,³ Palotás Fausztin,⁴ Sas Ede,⁵ Szmollényi Nándor,⁶ Tömörkény István és Ujlaki Antal.⁷

1890-ben két új napilap is indult. Az egyik Szeged címen, szerkesztője Lipcsey Ádám,⁸ kiadója pedig az Endrényi Testvérek⁹ voltak. A lap a szabadelvű párt orgánumaként jelentkezett; mindössze 81 számot ért meg. A másik politikai napilapot Mócs Zsig-

mond¹⁰ indította Szegedi Hírlap címen, amely tíz szám után eltűnt az ismeretlenségben. A város polgárai az 1890-es években 4 helyi politikai napilap között válogathattak; a negyedik napilap a Szegedi Napló volt, a legjelentősebb az előbb említett újságok között.

A SZEGEDI NAPLÓ TÖRTÉNETE 1878-TÓL 1913-IG

A Szegedi Napló 1878. július 28-án kezdte meg működését, olyan időben, amikor a politikai élet a szokottnál jóval elevenebb volt: Bosznia-Hercegovina okkupációja hozta lázba az egész országot, Szeged városát pedig a követválasztás tartotta izgalomban. Tisza Kálmán miniszterelnök legmerészebb politikai "hőstetteit" követte el, és az ellenzék elkeseredett küzdelmet vívott a kormány-párt ellen. A nemzeti érdekeket cserbenhagyó kormány ellen heves támadás indult meg. A Szegedi Napló felelős szerkesztője, Enyedi Lukács¹¹ a lap indulásakor a következőképpen fejtette ki az újság programját: "A lap a közjogi alapon álló ellenzék irányát vallja magáénak, nem ismer semmiben szolidaritást a Tisza-kormánnyal, ellenben támogatást ígér mindazon pártoknak, melyek szövetkeznek egy hazafiúi kötelesség teljesítésére: a Tisza-kormány megbuktatására."¹² A nyílt, őszinte zászlóbontás után a szegedi függetlenségi párt örömmel tömörült a lap köré, és újjongva fogadta a szegedi újságolvasó közönség nagyobb része is. Mindenki tudta, hogy Szeged városának, amelyet földrajzi fekvése és etnográfiai helyzete a délvidék központjának predesztinál, feltétlenül szüksége van egy magas színvonalú napilapra. Az újság programjában szerepelt még, hogy a város érdekeinek érvényesítésében nem ismer politikai pártállást, de olyan érdeket sem, amely hallgatni készíti ott, ahol a közérdeket kell képviselnie. Ez mindenkit kielégítő program volt, és megvalósítására kellő garanciát biztosított a kitűnő újságírói gárda. Régóta várakozott már Szeged lakossága

igényeit kielégítő napilapra, és a Szegedi Napló lett e hosszú várakozás gyümölcse. Ezért is fogadta az olvasóközönség túlnyomó többsége olyan nagy lelkesedéssel és izgalommal a Szegedi Naplót.

Külső formáját tekintve a lap jóval nagyobb alakú volt, mint általában a korabeli újságok. Kezdetben hat, majd négy oldalas számok láttak napvilágot. A vezércikken kívül négy állandó rovata volt az újságnak: Külpolitikai szemle, Vidéki napló, Közgazdasági rovat és az Újdonság rovat. Természetesen hirdetések is helyet kaptak minden számban.

1878-tól 1888-ig terjedt a Napló megjelenésének első szakasza. Tíz esztendő kellett ahhoz, hogy nehéz küzdelem árán a vidéki lapocska elismert tekintélyű modern hírlappá fejlődjék. Egyre nívósabban, bátrabban szólt bele az országos politikába, az egyházpolitikai vitákba, a néptömegek szociális mozgolódásával kapcsolatos eseményekbe. Gyorsan, önálló véleményt formálva tájékoztattott a Nyugat-Európában és a Balkánon történetekről. A széles látókörű újságíróknak sikerült kiemelniük a lapot a vidéki újságokat általánosságban jellemző provincializmusból. Az 1878-tól 1881 teléig tartó időszakot Móra Ferenc A Szegedi Napló huszonöt éve című könyvében a Napló fénykorának nevezte. Erre az időszakra esik Mikszáth Kálmán tevékenysége az újságnál.

Mikszáth Kálmánnak az 1870-es évek végén súlyos egzisztenciális gondjai voltak. Pesten a Magyar Néplapnál dolgozott, de ez nem biztosított megfelelő anyagi bázist számára. Nagy örömmel fogadta az ellenzéki Szegedi Napló meghívását, amely biztos megélhetést ígért neki. Írói fejlődésére rendkívüli hatással volt a szegedi környezet. Életének egyik legtevékenyebb periódusát jelentette a Szegeden eltöltött pár esztendő. Ellenzéki magatartása a lap hasáb-

jain akadálytalanul érvényesülhetett. Novellái, A jó palócok, A tót atyafiak című kötetben megjelent írások a Napló hasábjain jelentek meg először. Voltaképpen szegedi élményből fakadtak Mikszáthnak ezek a munkái. Később az itt alkotott művek hozták meg számára

várt sikert és elismerést. 1881 decemberében vált meg Mikszáth Szegedtől, de az újságnak még két évig küldözgette hetenként Hariri és Pluvius jelzéssel a fővárosi leveleket. Kezdetben nagyon sok a szegedi vonatkozás ezekben a levelekben, amíg végül 1884 elején teljesen megszűnt a kapcsolata a Szegedi Naplóval.

Helyére akkor Pósa Lajos költő került az újsághoz. Verset, hazafias vezércikket, színházi kritikát írt, és apró történetekkel szórakoztatta az olvasókat. A Napló hasábjain keresztül ismerkedett meg Dankó Pistával, akit az itt megjelent Pósa-költemények ihlettek arra, hogy megzenésítse őket. Ettől kezdve a két név elválaszthatatlan volt egymástól. Pósa Lajos mindössze két évet dolgozott a lapnál, de később is Szegeden maradt, a színházhoz ment titkárnak. 1889-től Budapesten tevékenykedett, és országos elismerést szerzett az *En Újságom* című gyermeklap szerkesztésével. Az *En Újságom* szerkesztőségében jeles írók egész sora dolgozott. A lap olcsó és szép kivitelű gyermekújság volt, de a Singer és Wolfner kiadó ügyes propagandája is hozzájárult országos elismeréséhez és sikeréhez.

Enyedi Lukácsot a politika csakhamar elragadta az újságtól, 1881-ben a tápéi kerület megválasztotta országgyűlési képviselőjének. Névleg főszerkesztő maradt ugyan, de munkáját Kulinyi Zsigmond¹³ látta el, bár időnként ő is belátogatott a szerkesztőségbe. Kulinyi Zsigmond újságírói pályafutását a Szegedi Híradónál kezdte. 1873-tól 1879-ig volt tárcaírója a lapnak. 1879-től a Szegedi Nap-

lónak lett oszlopos tagja, és 1888-tól, amikor Enyedi Lukács végleg szakított a lappal, 1899-ig az újság főszerkesztői teendőit ő végezte.

A Szegedi Napló szerkesztőségének mindig éles szeme volt a munkatársak kiválasztásában. Békefi Antal¹⁴ személyében, aki 1881-ben került a laphoz, Kulinyi Zsigmond vérbeli újságíróra akadt. Békefi névéhez fűződik a riport bevonulása a Szegedi Naplóba s általában a szegedi sajtóba. Ő teremtette meg a lap eleven, friss riport- és információs rovatát. Elsősorban a bűnügyekre fordította a figyelmét, és ezen írásaihoz nyersanyagul a rendőrségen, a csendőrségen és a törvényszéken történt, illetve megismert eseményeket használta fel. Megváltozott ekkor az újság képe és terjedelme is. Négy oldal helyett nyolc, ünnepnapokon tizenkettő, tizenhat oldalon jelent meg. Új rovatokkal bővült az újság. A törvényszéki eseményeket különválasztották a többi hírtől, a vidéki híreknek az Alföld címet adták. A fővárosi lapokból átvett tudósítások közlése számára a Különfélék rovatát nyitották meg. Külön kerültek az iskolai híradások is Tanügy címen. Végül az Újdonságok rovata is megtelt a közélet változatos eseményeivel.

A terjedelmesebb és tartalmilag gazdagabb újságban bőven akadt hely az irodalomnak is. Kiváló tehetségek bontogatták szárnyaikat a Szegedi Napló hasábjain. Itt dolgozott Gárdonyi Géza (1891-ben), Thury Zoltán (1890-92) és Tömörkény István (1890-től haláláig), hogy csak a legkiválóbbakat említsem.

Gárdonyi Géza, mielőtt a Szegedi Naplóhoz került, a Szegedi Híradó munkatársa volt. Tárcákat, riportokat írt itt, szépírói tehetsége csak a szegedi évek után bontakozott ki igazán. A Szegeden töltött évek nem tettek rá olyan mély benyomást, mint Nikszáth Kál-

mánra. 1891. július 30-án távozott Szegedről, az Arad és Vidéke című lap munkatársa lett ezután.

Thury Zoltán 1890-ben Tömörkény Istvánnal együtt került a Szegedi Naplóhoz közgazgatási riporterként. A kor újságírói gyakorlatának megfelelően írt politikai cikket, színházi kritikát, könyvbírálatot, nekrológot is, de leggyakrabban tárcákat. Alig 14 hónapos tartózkodása után eltávozott, Pécsre ment segédskeszőnek a Pécsi Naplóhoz. Rövid ideig tartó szegedi újságírói tevékenysége értékes színtoltja a múlt század végén virágzó szegedi újságírói kultúrának.

Tömörkény István újságírói pályafutását a Szegedi Híradónál kezdte. A Szegedi Naplóhoz riporterként szerződtették, de nemsokára a lap mindenese lett. Cikkeit írt az ország és a nagyvilág dolgai-ról és tárcákat a város és környéke, a tanyák életéről. Ekkor már elismert írónak számított, az 1892-ben alakult Dugonics Társaságnak rendes tagjává választották. A Hétnek 1892-től volt a munkatársa, 1894-től az Új Időkben, 1895-től a Fővárosi Lapokban, majd a Hazánkban s a Magyar Szalonban is jelentek meg írásai. A Pesti Naplónak csakhamar állandó tárcaírója lett.

1891-ben indult a Szegedi Napló vasárnapi melléklete: a Hüvelyk Matyi. Egy ideig Tömörkény István volt a szerkesztője, de később is szorgalmasan írogatott bele: Hóeke Menyhért, Fista, Főrgeteg álneven szignálta ebben az időben írásait.

Kulinyi Zsigmond szerkesztősége alatt a lap munkatársai közé tartozott Lipcsey Ádám (1888-1890), Kabos Ede¹⁵ (1890), Thewrewk István¹⁶ (1890), Sas Ede (1890), Palócz László¹⁷ (1892-95), Újlaki Antal (1895-97), Szabó László¹⁸ (1894-95), Rostkovics Arthur¹⁹ (1898), Molnár Jenő²⁰ (1899), Móricz Pál²¹ (1897-1900).

1899-ben Kulinyi Zsigmondot közéleti tevékenysége elszólította a laptól. A szerkesztői teendők ellátására két kiváló újságíró is alkalmasnak tűnt, az egyik Tömörkény István, a másik Békefi Antal. A választás végül Békefi Antal személyére esett. Tömörkényt a mellőzés rendkívül elkésértette, hiszen messze kimagaslott már ekkor a szegedi írói gárdából. Személyes sérelemnek tekintette mellőzését, és ilyen körülmények között örömmel fogadta a meghívást a Somogyi Könyvtárba. A könyvtár őre és a múzeum alkalmazottja lett. Nem szakadt el azonban teljesen sem a Naplótól, sem az újságírástól, külső munkatársként pontosan megküldte vezércikkeit, tárcáit. A Városi Múzeum igazgatójának Reizner Jánost²² nevezték ki, az ő közvetlen munkatársa lett Tömörkény. Részt vett régészeti ásatásokban, könyvtárosi tanfolyamra járt, hogy új hivatását maradéktalanul betölthesse. A múzeumi munkából elsősorban a néprajz érdekelte, ő rakta le az alapját a szegedi, azóta Nóra Ferencről elnevezett múzeum országos jelentőségű néprajzi anyagának. Másfél évtizedes kitartó munkával sikerült összegyűjtenie a szegedi népet minden jelentős tárgyi emlékét. Tudósa lett annak a területnek, amelyet mint író ismertetett meg a magyar közönséggel. Tudományos értékűek a szépirodalmi műveiben szereplő néprajzi leírások is. Alapos muzeológiai ismereteinek elismeréséül Reizner János halála után őt választották meg az intézmény igazgatójának, melynek haláláig vezetője maradt.

A XX. század elején több politikai napilappal gazdagodott Szeged közönsége. Endrényi Lajos kiadásában jelent meg 1900-ban a Szegedi Friss Újság. A kiadó tulajdonostársa és a lap szerkesztője Újlaki Antal volt, aki ezt megelőzően Debrecenben, Nagyváradon és Aradon dolgozva kiváló újságíróvá lett. A Szegedi Friss Újság krajcáros lapnak indult, hallatlanul magas példányszámban fogyott

el. Az 1900-as évek elején indult a Szeged és Vidéke, Huszár János²³ ügyvéd alapította, szerkesztője Szakáts Andor²⁴ lett. A Szeged és Vidéke volt az első szegedi bulvárlap. Harcos napilappá Balassa Ármin²⁵ szerkesztősége alatt fejlődött. Később Róna Lajos,²⁶ majd Frank József²⁷ lett a szerkesztője. Róna Lajos harcias keménységgel irányította az újságot. A lap munkatársai közé tartozott Bibó Lajos²⁸ és Tóth Zoltán²⁹ is. Tág teret adott az újság a korabeli modern magyar költészet néhány képviselőjének is, először ebben a szegedi napilapban jelentek meg Kosztolányi Dezső, Babits Mihály és Csáth Géza írásai.

1909-ben indult a Szegedi Friss Hírek, Endrényi Imre kiadásában és Kondor Lajos³⁰ szerkesztésében. Délben megjelenő bulvárlap volt, néhány évi fenállás után megszűnt.

1910-ben alakult a Délmagyarország című politikai napilap. Fellelős szerkesztője Róna Lajos volt. Az újság szelleme, bár kormánytámogatásra számított, liberális és a polgári radikalizmussal rokonszenvező volt. Róna Lajos és Lázár György,³¹ az akkori polgármester, ügyes üzleti megfontolásból indították el az új napilapot. Céljuk a délmagyarországi városok hírszolgálatának ellátása volt. Figyelembe vették a korabeli vasúti és postai viszonyokat, és megállapították, hogy Szegedről egy fél nappal korábban eljuttathatják az újságot bárhová a Dél-Alföldre, mint a fővárosból. Az első szám 64 oldalon jelent meg, óriási feltűnést keltve nagy terjedelmével. A Délmagyarországnak különösen gazdag volt az irodalmi rovata, olyan kiváló írók és költők remekei jelentek meg benne, mint Ady Endre, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula és Balázs Béla.

Összegzésül megállapítható, hogy a XX. század elején a szege-

di hírlapírásnak komoly eredményei voltak. A kiváló újságíró gárda országos színvonalra emelte a szegedi sajtót. Ebben az időben Szeged, Arad, Nagyvárad volt a vidéki újságírás néhány fellegvéra. Hatalmas újságírói verseny alakult ki a három város között. A szegedi sajtó legfőbb sajátossága, amely megkülönböztette a többi városok sajtójától, az volt, hogy elsősorban a helyi vonatkozású problémákra fektette a fősúlyt. Igazi lokálpatrióták voltak a szónemes értelmében a szegedi szerkesztők és újságírók: a helybeli polgárság igényeit tartották elsődlegesen irányadónak. A helyi problémák érdekelték mindenkit, ezt felismerve a sajtó alkalmazkodott az előfizető- és olvasótábor igényeihez. Természetesen a helyi események közlése mellett helyet kaptak az országos és világeseményekről szóló hírek és beszámolók is. A kor újságírói többnyire vándorló életet éltek. Engedtek egy-egy másik lap csábításának, és gyakran gazdát, munkahelyet cseréltek. A publicistákon kívül jeles írók és költők is választották megélhetési lehetőségül az újságírást.

1902 tavaszán a Szegedi Napló új munkatársat keresett, író-t vagy költőt, az akkori idők szokása szerint. Engel Lajos³² kiadó-tulajdonos Ady Endrének küldött meghívót, aki ekkor a Nagyvárad-i Napló munkatársa volt. Anyagiakban azonban nem tudtak megegyezni, Ady ekkor már jónevű publicista volt, a Szegedi Napló pedig igen kevés pénzzel rendelkezett. Nem sokkal később jelentkezett Móra István³³ biztatására a Szegedi Naplónál Móra Ferenc, akinek ekkor súlyos állásgondjai voltak. Kulinyi Zsigmond, az újság főszerkesztője komoly vizsga elé állította Mórát, aki stílusával annyira elragadtatta a lap munkatársi gárdáját, hogy az előre megígért fizetés dupláját szavazták meg részére. Békefi Antal felelős szerkesztő, amikor a 100 koronás fizetést felajánlotta neki, hozzátet-

te: "...hát nem sok, nem sok. De pótolja ki az a tudat, édesfiam, hogy ennél az asztalnál alkotta remekeit Mikszáth Kálmán."³⁴

Móra Ferencet újságírói munkájában komolyan inspirálta, hogy a Szegedi Napló megjelenése korábbi évtizedeiben országos híró írókat foglalkoztatott. 1902. május 2-től lett a Szegedi Napló munkatársa. Kiváló, ugyanakkor kollegiális érzületű felettesei és munkatársai szeretettel fogadták a szerkesztőségben. A belső munkatársak közé tartozott Sz. Szigethy Vilmos,³⁵ a Napról-napra rovat krónikása, Domokos László,³⁶ a költőből lett újságíró, regényíró és szociológus, Móra Ferenc meghitt, őszinte barátja. A Napló munkatársai köréhez tartozott a Homok álnéven író Cserzy Mihály is.

Móra feladatul a lap közigazgatási rovatának vezetését kapta. Az éleslátású fiatalember a komoly munkát kiválóan ellátta. Maró gúnnyal ostromozta, "csipkedte" a bürokrácia avult gépezetét. Cikkeket "Csipke" vagy "Ke" álnévvel jelölte, melyet Békefi Antal adományozott neki. Nem sokkal később kezdte el legkedvesebb és legidőtállóbb Máról-holnapra című rovatát, amely hozzánőtt a laphoz is, annak szerves része lett. Témáját Móra a következőképpen határozta meg: "...kifogyhatatlan rovat ez a máról-holnapra, hiszen a mindennapi élet szolgáltatja hozzá az anyagot mindennap. Ami fonák, ami szokatlan, az élet árjában felszínre vetődik, ami a nap krónikájából kikívánczik, ami a lelket nagyobb erővel kapja meg, ami fölött nem lehet gondolkodás nélkül elsuhanni: az mind idekerül..."³⁷

Több mint 10 évig volt már az újság munkatársa, mikor 1913. október 1-én a lap főszerkesztőjévé választották. Nagy lelkesedéssel fogadta ezt a hírt az egész szegedi közönség. Az újság is hasonlóképpen üdvözölte a jeles író új pozíciójában. A Szegedi Napló a

következőképpen jelentette be olvasóinak a főszerkesztői állás betöltését: "Tisztelettel jelentjük olvasóinknak, hogy lapunk főszerkesztői állását a mai napon Móra Ferenc foglalta el. Örömmel adunk hírt az eseményről és avval a meggyőződéssel, hogy Kulinyi Zsigmond öröksége méltó utódra szállt, akinek neve díszére szolgál lapunknak, munkássága pedig kedves és értékes olvasóinknak. Móra Ferenc több mint tíz éve írója a Szegedi Naplónak, neve és működése a lappal úgyszólván összeforrt, és kétségtárgy nélkül olvasóink is oly örömmel és szeretettel fogadják főszerkesztőnket, aminő örömmel és szeretettel mi most üdvözljük. Az, hogy a Szegedi Napló szolgálatában szerzett érdemeit honorálva nevét lapunk homlokára tűztük, és személyét a régi, belső kapcsolatok mellett külsőleg is magunkhoz csatoltuk, természetesen csak erősödését, de szellemében, se belső életében semmi változást nem jelenti lapunknak. A Szegedi Naplót felelős szerkesztőnk, Fehér Árpád a lap kipróbált gárdája segítségével ezután is eddigi közönségünktől kedvesen fogadott programjához híven fogja vezetni."³⁸

Főszerkesztői kinevezését a helyi lapok is örömmel fogadták. "Nemes zengésű név. A magyar literatúrának egyik legbecsesebb értékhozója. Elsőrangú lírai költő, akinek versei nem múlnak ki a rímek összecsendülésének röpké pillanatában. Érzésük őszintesége és mélysége, magyarságának nemzeties tisztasága mély nyomokat szánt a közönség hangulatába. A magyar prózaírásnak valódi művésze, alapos tudásnak, egyetemes műveltségnek szolgálatában.

Kipróbált újságírói talentum, aki ebben a minőségében eddig névtelenül szolgált a közönséget. De minden írott sorából kisugárzott finoman kiművelt egyénisége. Móra Ferenc a Somogyi Könyvtár könyvtárosa, a Dugonics Társaság szépirodalmi osztályának fő-

titkára, október 1. óta főszerkesztője a Szegedi Naplónak, ahol mint a lap belső dolgozó társa, tíz évet meghaladó munkássággal emelkedett a lap vezető állásába.

Hírlapírói pályájának ez a jelentős mozzanata irányította felé ezúttal figyelmünket. Kollégális szeretettel és tisztelettel üdvözljük őt felelősségteljes új állásában."³⁹

Móra Ferenc is boldogan fogadta el a megbízást, bár óriási megterhelést jelentett számára. Így írt erről bátyjának, Móra István-nak: "Én győzőm hitelemmel, ideggel is, irgalmatlansággal is, erővel is, csak az időből fogyok ki, attól félek. Reggel héttől esti 11-ig szakadatlan munkában vagyok, a gyerekekkel törődni nincs öt percem, s az olvasást végképp be kellett szüntetnem, hogy csak azt említsem, amit legjobban sajnok. Azonban majd lesz ez másképp is még, csak legalább egy embert kapjak a szerkesztőségbe, aki legalább helyesírást tud. Mert ma ilyen sincs. Fehért nem számítom ide, az írni is tudna, azonban a lustaságot és az indolenciát róla kellene megmintázni, aztán nem is bolond, hogy dolgozzon, mikor Vilmos felmondott neki egy évre. Persze, ugrált és kapálódzott az istenadta, le akart vetni a hátáról, de hamarosan megértettem vele, hogy legokosabb, ha jó képet vág a dologhoz. Az élete csak addig biztos, még csónakja az én hajóhoz van kötve, s ő elég intelligens ahhoz, hogy ezt belássa, de akkor is, hogy a látszat megőrzése mellett ne a kezemre járjon, hanem a lábom alá álljon. Én szeretem Árpádot, mondtam is neki, de azt is, hogy magára vessen, ha aztán mégis eltáposom. Nem magamért, hanem az újságért."⁴⁰

A SZEGEDI NAPLÓ POLITIKAI ARCULATA MÓRA FERENC FŐSZERKESZTŐSÉGE
IDEJÉN (1913-1919)

A Szegedi Napló homlokán 1914. február 4-ig Fehér Árpádnak mint felelős szerkesztőnek a neve együtt szerepelt Móra Ferencével. 1914. február 5-től Móra Ferenc lett a Napló egyedüli főszerkesztője. Fehér Árpád távozásának okát nem sikerült felkutatnom, bizonyos jelek arra mutatnak, hogy Móra Ferenc nem szívesen látta maga mellett, és ezért igyekezett minél előbb megválni tőle. 1914. március 1-én Pósa Lajosnéhoz⁴² írott levelében a következőképpen számolt be Fehér Árpád távozásáról: "Magamról nincs mit írnom, - várom rabnapjaim múlását. Egy hónap letelt, még másfél van hátra, - akkor telik le az a 900 korona, amit Fehér Árpádnak végkielégítésül adott a kiadó, s aminek fejében én ingyen vállaltam a szerkesztést harmadfél hónapig".⁴³

Az újságban Fehér Árpád neve 1914. április 4-én szerepelt utoljára, ugyanakkor közölték A Szegedi Napló sajtópöre címmel, hogy a múlt év közepén, 1913. július 20-án megjelent Őfelsége békét akar című cikkért, amelyet Móra Ferenc írt, Fehér Árpádot, a Szegedi Napló felelős szerkesztőjét királlysértésért 3 havi börtönre ítélték, kassai kollégáját, aki átvette és közölte a Szegedi Napló vezércikkét, mindössze 3 napi börtönbüntetésre ítélték.

Móra Ferencnek a személyi problémákon kívül nagyon sok nehézséggel kellett megküzdenie. Azt remélte, hogy a szerkesztőgárda kicserélésével egyrészt a saját maga pozícióját sikerül megerősítenie, másrészt az újság vezetőszerképét kívánta ezzel is megszi-

lárdítani. Az olvasóközönség igényeinek megfelelően a Szegedi Napló ellenzéki hangját igyekezett fokozni. Herész és bátor célkitűzés volt ez, mivel a bel- és külpolitikai helyzet egyre feszültebbé vált, és az őszinte véleménynyilvánítás mind nagyobb nehézségbe ütközött. Bizonyítja mindezt, hogy alig volt két hete főszerkesztő, amikor királlysértési pert indítottak ellene. Bátyjának, Móra Istvánnak írt levelében kifejtette, hogy teljesen ártatlannak érzi magát, és tréfásan megjegyezte: milyen büszke lenne Móra Márton a fiúra: a főszerkesztőségre és a királlysértési perre. "Hát a királlysértést veszem elsőnek. Vállaltam, mert szőgyelenék más mögé bújni, amikor mindössze arról van szó, hogy becsületesen teljesítettem a kötelességemet. Aztán meg ki mögő? Az a szándékom, hogy lassanként az egész szerkesztőséget kicseréljem, - nem akarom a köteles hálával egész életemre mekötni a kezemet. A szokott úzust, a pénzen vett nyomdászt utálom s a lapomat még a látszatától is kímélni akarom annak, hogy nyomdászok írják a vezércikkeit. Azután meg ha én adom oda a nevem, a legnagyobb valószínűsége a felmentésnek. Bizonyosra is veszem, mert nincs a cikkben egy szó sem, amiért belém lehetne kötni."⁴⁴

Móra Ferenc sajnos nem közölte bátyjával a szóbanforgó cikk címét, még azt sem, hogy az újság melyik számában jelent meg. A Szegedi Napló 1913. október 21-én említést tett az "Esküdt uraim című" vezércikkről, amely miatt a pert megindították, ez az írás azonban sem az 1912-es, sem az 1913-as évfolyamban nem található.

A Szegedi Napló ellenzéki magatartása az első világháborút megelőző években

1913 októberében, amikor Móra Ferenc a Szegedi Napló főszerkesztője lett, az Osztrák-Magyar Monarchia dualista rendszere egyre vál-

ságosabb helyzetbe került. A válságtünetek egyaránt jelentkeztek a bel- és külpolitikában. Előtérbe kerültek az alapvető osztályellentétek, a nemzeti és nemzetközi konfliktusok. A dualista rendszer sebeit a nagy politikai krízisek, a tömegmozgalmak és az orvoslásra szánt látszatintézkedések, reformok nem gyógyították be. Lázás fegyverkezés vette kezdetét a belső feszültség levezetésére. Az uralkodó osztály külpolitikai "sikerek" útján igyekezett a belső társadalmi problémákat megoldani. Az Osztrák-Magyar Monarchiát a hódító külpolitika egyre inkább a világháború felé sodorta.

Nagy feladat hárult a sajtóra, főleg az ellenzékire, hogy a feszült politikai légkörben hű maradjon eredeti programjához, célkitűzéséhez. A Szegedi Napló bátran és következetesen haladt a megjelölt úton. Éles hangon bírálta a Tisza-kormány reakciós belpolitikáját és külpolitikáját. A balkáni háborúk, amelyek a kormány hódító külpolitikai érdekeit képviselték, egyre inkább belső társadalmi bajok előidézőivé váltak. A véderőfejlesztés erőszakos megszavazása, az újonctörvény elfogadtatása egyre több munkáskezet vont el az országtól, a termelőmunkából.

Az 1913. október 3-i számban Harminchatezerrel több katonát címmel elítélő cikk jelent meg a hadvezetőség újabb követeléseiről. A kormány állandóan a hadsereg létszámfejlesztéséről tárgyalt, olyan égető társadalmi problémákról pedig, mint pl. a kivándorlás, szót sem ejtett. A lap merész hangon és gyakran foglalkozott a kivándorlás kérdésével. 1913. október 14-i vezércikke Érvék és tények címmel egy statisztikai összeállításra utalt, amely szerint az Osztrák-Magyar Monarchiából évente kb. kétszázezer ember vándorolt ki új hazát, megélhetést keresni. 1913. október 12-én Futnak az éhhalál elől címmel jelent meg a Szatmár megyei kivándorlás kataszt-

rofális méreteiről szóló cikk. Ezeket az embereket az egyre súlyosbodó nyomor, a munkarélküliség és a kényszerű katonáskodás taszította ki az országból. Hasonló hangú írás az 1913. október 12-én napvilágot látott Estétől reggelig című vezércikk is, amely a magyar társadalmi viszonyokat is jellemezte: "A haza letargikus álmod alszik, mint a halálos beteg."

A súlyos bel- és külpolitikai kérdésekben a lap soha nem mulasztotta el az állásfoglalást. Következésképpen támadta Tisza István reakciós, feudális maradványokkal terhes kormányzatát. A Szegedi Naplóban az egész országot érintő problémák mellett szép számmal helyet kaptak a helyi, a szegedi visszasságokat leleplező cikkek is. Az újság több ízben kipellengérezte a város elmaradott, korrupt politikáját. 1913. október 9-én A földek című vezércikk a Szegedet körülvevő tanyarendszer felszámolását sürgette, és helyette önálló községekké való átalakítását javasolta. A város hivatalos vezetői mereven ragaszkodtak a tradíciókhoz, és, mint minden változtatással szemben, most is tiltakoztak. Az 1913-as év végén jelent meg a Városi iparfejlesztés című sorozat a Szegedi Napló hasábjain. Szeged hosszú évszázadokon keresztül mezőgazdasági város volt: földrajzi helyzete, a várost körülvevő jó minőségű föld magas mezőgazdasági kultúra kialakítására ösztönzött. Így az ipari fejlődés igen lassú ütemben ment végbe és főleg olyan területeken, amelyekhez az "alapanyagot" a mezőgazdaság szolgáltatta. Hifejlődött a kender és a len, a dohány és a paprika feldolgozására alapuló ipar. A XX. század elejére a város struktúrájában történt változás megkövetelte a fokozottabb iparosítást.

Tonelli Sándor⁴⁵ közgazdász tollából olvashatjuk a következőket a város égető igényéről, az iparosításról: "Ipar nélkül éhezik a polgár, éhezik a munkás. Mindez azért, mert itt nem folytatnak vá-

rosi politikát."⁴⁶ Tonelli Sándor, aki 1913-tól a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara titkára, majd főtitkára volt, igen sokat tett a város iparának fejlesztéséért.

Szeged kulturális és irodalmi élete

A Szegedi Napló hasábjain gyakran jelentek meg cikkek a város kulturális életéről is. Az újság rendszeresen tájékoztatta olvasóit a színházi élet eseményeiről. 1913. október 14-én, a szegedi színház fennállásának 30. évfordulója alkalmából részletes tájékoztatást kapunk a színház addigi munkájáról. Szomorú képet tárt elénk az újságíró a szegedi és általában a vidéki színházi élet színvonaláról. Megtudhatjuk, hogy a vidéki színjátszás legfeljebb árnyéka a fővárosinak, mindinkább lemond az igazi művészet ápolásáról. A Szegedi Napló 1913. október 17-én adta hírül, hogy Csongrádon mozit, filmszínházat adtak át, de Szegeden még mindig idegenkednek ettől a kulturális létesítménytől.

Az újság élénk figyelemmel kísérte az ország és Szeged irodalmi életét is. A város irodalmi társaságának, a Dugonics Társaságnak üléseiről rendszeresen részletes beszámolók és tudósítások jelentek meg a lapban. Az irodalmi érdeklődés nem véletlen, hiszen az újságnak több kiváló képességű munkatársa volt, akik egyben a szegedi irodalmi élet vezéregyéniségének számítottak. Az irodalmi és kulturális életben történt változások erősen éreztették hatásukat a Szegedi Naplónál dolgozó szépíróknál is. A szegedi írók és költők még az 1910-es évek elején is hívei voltak annak a decentralizálási mozgalomnak, amely Magyarországon a XIX. század végén és a XX. század elején végbement.

Nagyoronrszágon a századvég irodalmi és kulturális életére erősen rányomta bélyegét az ország félféudális-félkapitalista jellege. A hivatalos irodalomban Gyulai Pálék népi-nemzeti iskolája játszott vezető szerepet. Bizonyos törekvések indultak a korszerű magyar irodalom megteremtésére, de Gyulaiék iskolája ezt éppúgy elvetette, mint az újságok valóban nívótlan tárcairodalmát. A vidéki irodalmi körökben részben a hivatalos irodalom merevsége ellen, részben a kozmopolita hírlapirodalommal szemben vetődött fel a decentralizáció gondolata. A decentralizálási törekvések Nagyváradon és Szegeden váltak jelentőssé. Ebben a két városban a vidéki irodalmi és kulturális mozgalomnak két sajátos típusa alakult ki. A nagyváradi mozgalom képviselői, élükön Ady Endrével, egyrészt a hivatalos irodalomban uralkodó akadémikus dogmák ellen küzdöttek, másrészt a fővárosi lapokban egyre nagyobb teret hódító szürke átlagirodalom ellen harcoltak. Nagyváradon született meg a század egyik legjelentősebb vidéki irodalmi megmozdulása, a Holnap-mozgalom. A nevezetes modern antológiát kibocsátó holnaposok felülkerekedtek a pusztán vidéki törekvéseken, és rövid idő múlva mindannyian ott voltak a modern magyar irodalom legjelentősebb orgánumában, a Nyugatban is. A Nyugat írói és költői nem az ún. fővárosi irodalmat hozták létre, hanem magukba foglalták a vidék helyi érdekeit is. A Nyugat szintézist teremtett a magyar valóság sajátos helyi érdekei és a modern európai kultúra között.

A nagyváradival ellentétben Szegeden egészen más jellegű decentralizálási törekvések érvényesültek. Szeged mindjobban elzárkózott, befelé fordult, makacsul ragaszkodott a helyi tradíciókhoz. A szegedi polgárságban és az értelmiségben ebben az időben élt legerősebben a szegedi öntudat eszméje. Mély meggyőződéssel hirdették,

hogy a szegedi fejlődés az országos fejlődéstől függetlenül a saját belső törvényei szerint ment végbe. Ebből a téves elgondolásból született az a mozgalom, amely Szegedet akarta megtenni nemzeti fővárosnak; legaktívabb képviselői szegedi írók és költők, többnyire a Szegedi Napló munkatársai voltak. 1902. január 2-án megalapították a Szegedi Írók és Hírlapírók Körét. Az alapítók névsora a következő volt: Balassa Ármin, Békefi Antal, Balla Jenő,⁴⁷ Cserzy Mihály, Gallovich Jenő,⁴⁸ Palócz László, Kostkovitz Artur, Szabó Ferenc,⁴⁹ Szakáts Andor, Sz. Szigethy Vilmos, Szmolényi Nándor, Tömörkény István, Ujlaki Antal és Várady Gyula.⁵⁰ A kör elnökének Tömörkény Istvánt választották. A Szegedi Krónika a következőképpen kommentálta a hírt 1902. február 1-én: "Igen örömdetes és jelentős tömörülésnek látszik ez, mert éppen ez a kör volna hivatva népszerűsíteni, valóságos szegedi jelszóvá tenni a nemzeti főváros eszméjét, amely oly tömören fejezi ki nemzeti tartalmi álmunkat."

A "szegedi öntudat" eszméje a helyi írók legtöbbszörénél szinte gőgös elzárkózásban jelentkezett. Legtöbbszörükre bénítólag hatott a befeléfordulás, tehetségüket nem tudták kellőképpen kibontakoztatni. Ady Endre is felemlerte szavát a konzervatív vidékieskedő szegedi irodalom ellen, és több ízben bírálta még Tömörkény István művészetét is. Az uralkodó konzervatív szellem ellenére a szegedi tájművészetnek csodálatos remekei is születtek. A Szeged környéki tanúk népének nehéz, megpróbáltatásokkal teli életét Palotás Fausztin, Cserzy Mihály és Tömörkény István, majd Móra Ferenc művészete hitelesen megörökítette.

A Szegedi Napló és az 1914-es sajtótörvény

A Szegedi Naplóban a XX. század elején nagyon sok szó esett a sajtóról és a sajtószabadságról. A Tisza-kormány 1914. januárjában

új sajtótörvény előkészítését kezdte meg. Magyarország ekkor már rohant az imperialista világháború felé. Az esküdtszékre, a sajtóra, az egyesülésre és gyülekezésre vonatkozó jogszabályokat és az új választókerületi beosztást néhány hónap alatt készítették és fogadtatták el. A sajtóvétségeket a királyi ügyészségnek rendelték alá. A 44 szakaszból álló törvényt a kormány liberális alkotás-ként igyekezett feltüntetni. Lényegében azonban a sajtót teljesen kiszolgáltatotta a kormányhivataloknak. A terjesztés engedélyezését a helyi közigazgatási bizottság első tisztviselőjére ruházták. Tiszta István kormánya a sajtót is az imperialista politika eszközévé akarta tenni. A Szegedi Napló szinte mindennap közölte a sajtóreform előkészítéséről szóló híreket, részletesen beszámolt a képviselőház üléseiről. Élénk figyelemmel kísérte az ellenzék elkeseredett harcát a kormánypárttal.

Az ellenzéki lapok országszerte mindent megtettek a sajtó ellen tervezett merénylet megakadályozására. 1914. január 17-én Móra Ferenc Siralomházban című vezércikkében "felháborítónak" minősítette a kormány antidemokratikus intézkedését. Pár nappal később, 1914. január 23-án Ravatalon a sajtó címmel nekrológot olvashatunk a gondolat- és sajtószabadság temetéséről. Szomorúan állapította meg a szerző, hogy "a reform után a sajtó nem a kulturális haladás szóvivője, hanem a jogfosztás alávaló zsoldosa lesz". Az újság 1914. február 19-én tájékoztatott a kormány egy korábbi intézkedéséről, melyben közzétették az ellenzéki lapok árusításának betiltását a pályaudvarokon. Ez a nevetséges, ugyanakkor felháborítóan megkülönböztető intézkedés nem vezetett eredményre, ugyanis a vasutasok és az utazóközönség a tilalom ellenére is elolvasta az ellenzéki újságokat. Rendkívül sértő és igazságtalan volt a kormánynak ez az intézkedése, mivel a parlamentarizmus mindenütt elismerte

az ellenzék szerepét és funkcióját, az ellenzéki sajtó pedig a parlamenti ellenzéket támogatta. 1914. február 20-án a kormány kénytelen volt visszavonni az ellenzéki lapok betiltását a pályaudvarokon. Az ellenzéki sajtónak még örülni sem maradt ideje, mert 1914. március 22-én a főrendiház elfogadta az új sajtótörvényt, március 29-én aláírta a király, és 1914. április 1-től a törvény életbelépett.

A Szegedi Napló munkatársai szomorúan búcsúztak el a szabad magyar sajtó utolsó termékétől, és megerősítették elítélő véleményüket a reakciós sajtótörvényről. 1914. április 11-én A Szegedi Napló olvasóihoz felhívásban megigérték, hogy a történetek ellenére sem kívánnak letérni a kijelölt útról, továbbra is igyekeznek tárgyilagosak maradni és az igazság útján haladni. Az újság sajnos ennek a programnak nem mindig tudott eleget tenni, a szigorú cenzúra gyakran megakadályozta a hírek kommentálását. Az új sajtótörvény bevezetése lényeges változást hozott az ellenzéki lapok életébe. A Szegedi Naplóban 1914. április 19-én Az új sajtótörvény első hete című cikkben az újságírók sajnálkozásukat fejezték ki, amiért az ellenzéki lapokban ugrásszerűen megemelkedtek az érdektelen külföldi hírek és tudósítások. Az új sajtótörvény bevezetése óta az újságjokból mindjobban kiszorultak az égető társadalmi problémákat oroszló cikkek. Szegeden is egyre nagyobb méreteket öltött a szűkösség és a csalás, ezekben az ügyekben a rendőrség nem tudott kellőképpen előrehaladni a nyilvánosság, a sajtó bevonása nélkül. A Szegedi Napló az elővigyázatosság ellenére is országos érdeklődést vívott ki magának.

Az igazságügyminiszter 1914. október 1-től naponta felkérte az újságot ellenőrzésre. Nóra Ferenc így számolt be barátjának,

Domokos Lászlónak az eseményekről:

"Munkásságom eredménye az lett, hogy október 1-én az igazságügy-miniszter táviratilag hívta föl Harsányi vezetőügyészt, küldje meg neki minden nap a Naplót. Titkos feljelentés alapján be akarják szüntetni. Harsányi - természetesen a legnagyobb diskretio mellett - maga figyelmeztetett, hogy jó lesz vigyázni."⁵¹

Bátyjának - Móra Istvánnak - 1914. október 10-én írott leve-
lében így panaszkodik a Naplóra leselkedő veszélyről:

"Az ügyész - bizonyosat ő sem tud - titkos följelentésre gondol, s azért közli velem a dolgot - állása kockáztatásával -, mert tudja, hogy itt egy nagy vállalat s vagy hetven kis ember existenciájáról van szó, amit a miniszter rendkívüli törvény alapján minden bővebb indoklás nélkül elpusztíthat. De hát miért? Hiszen én vigyázok minden szóra; tudom, hogy le kell nyelni minden kritikát és eltitkolni minden keserűséget. Nagyobb lelkiismeretességgel nem lehet lapot csinálni, mint ahogy én csinálom. Hiába, benne vagyunk már mink Muszkaországban, csak hogy az igazi muszkák becsületebbek. Azok nem mondják, hogy önáluk van sajtószabadság. Lehet, hogy valamelyik konkurrens lap áskálódik ellenünk. Mert a rettegett októberi évnegyed simán ment el. Nem vitt előfizetőket, hanem hozott."⁵²

Az új sajtótörvény a magyar sajtójogban két, eddig nem ismert újítást hozott. Az egyik az ún. helyreigazítási kényszer, a másik a kártérítési kötelezettség volt. A helyreigazítási kényszer lehetővé tette, hogy a valóságnak megfelelő közleményt is helyreigazíttassanak. Ezzel a kormánypárt biztosította magának azt a lehetőséget, hogy az ellenzéki lapokban is terjessze politikáját. A kártérítési kötelezettség a tőkéjüket és létüket féltő lapok fe-

lett állandóan ott lebegett, és ez alaposan fékezte az ellenzéki újságírók tollát.

Az 1914. évi sajtótörvény mindemellett még bizonyos formai megkötéseket is tartalmazott. Az újságíró igazát a törvény értelmében nagyon nehéz volt bizonyítani, mivel a törvény a bizonyítékok előterjesztésére nagyon rövid időt szabott.

A Szegedi Napló állásfoglalása a nemzetiségi kérdésben

A Szegedi Naplóban az 1914-es év első felében nagyon sok szó esett a nemzetiségi kérdésről is. Az Osztrák-Magyar Monarchiának már több évtizeden keresztül egyik legégetőbb problémája a nemzetiségi kérdés volt. A dualista rendszer elnyomó kül- és belpolitikája új lendületet adott a nemzetiségi mozgalmak erősödéséhez. Tiszta István célja, bár egyes nemzetiségi vezetőkkel tárgyalásokat kezdett, nem a megbékélés, hanem a nemzetiségi köztér közötti ellentétek kiélezése volt.

A polgári radikálisok felismerték a nemzetiségi kérdés jelentőségét. Jászi Oszkár, a polgári radikálisok vezére "A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés" című monográfiájában a nemzetiségi kérdést "a demokrácia archimedesi pontjának", állami létünk központi problémájának nevezte. A nemzetiségi kérdés megoldását az ország demokratikus átalakításával egybeeső folyamatnak fogta fel, közvetlenül összekapcsolva a földkérdés megoldásával, az általános választójog megadásával. Magyarország területi integritásának fenntartását gazdasági és kulturális érvekkel támasztotta alá. Éppen ezért elegendőnek ítélte a nemzetiségi kérdéssről szóló 1868. évi LXVIII. tc. tényleges megvalósítását, amit az uralkodó körök - túlzottan liberálisnak tartva - mindeddig nem tettek

meg. A törvény a különböző nemzetiségű személyek egyenjogúságát vallja, de tagadja nemzeti közösségeik létét. Így a polgári radikálisok nem nyerhették meg a demokratikus átalakításért vívott harcukhoz az ország lakosságának több mint a felét kitevő nem magyar népek, illetve mozgalmak támogatását. A nemzetiségi képviselők ugyanis már az említett törvény vitájában a nemzeti közösségek egyenjogúságát követelték az állam területi és politikai egységén belül. A magyar politikai gondolkodás egészéhez viszonyítva haladónak tekinthetjük a polgári radikálisok nézeteit annak ellenére, hogy anakronisztikusnak minősítettek mindenfajta területi autonómiára vagy föderálásra irányuló tervet.

A Szegedi Napló állásfoglalása a nemzetiségi kérdés tekintetében a polgári radikálisok elképzeléseire hasonlított legjobban. Az újságban közölt cikkek Magyarország területi sérthetetlenségét hangoztatták, és éppúgy, mint a polgári radikálisok, a nemzetiségi-ek önállósulási törekvéseit teljes mértékben elvetették. A nemzetiségi mozgalom kezdeményezéseit nacionalista szellemű írások egész sora ítélte el. A nemzetiségi mozgalom csíráiban is a "történelmi Magyarország" széthullását vélték felfedezni. 1914. február 20-án a Nemzetiségiak című vezércikk jogosnak ítélte a nemzetiségi-ek demokratikus átalakulási szándékát, de gyorsan hozzátette: "Ha ezeket az egyenlő jogokat megadjuk, senkinek nincs több követelni valója." 1913 végén tárgyalásokat kezdett Tisza István a Román Nemzeti Párt vezetőségi tagjaival. Tisza csupán egyházi, iskolai és minimális gazdasági kedvezményeket ígért. A románok ennél jóval többet, 50 román többségű választókerület kijelölését és átadását, továbbá több minisztériumban román államtitkárok kinevezését kérték. A románokkal folytatott tárgyalások végül ismét eredménytelenül végződtek. A Szegedi Napló élénk figyelemmel kísérte végig a

tárgyalások menetét. 1914. január 13-án a Paktálás és paklizás című vezércikkben aggodalmukat fejezték ki a románokkal megkötendő paktum miatt. Most is elvetették a nemzetiségi önellósulási törekvéseit, az "ezeréves Magyarország széthullását" látták az esetleges megegyezésben.

A helyi, közérdekű problémák szerepe a lapban

A Szegedi Napló élénk figyelemmel kísérte a helyi, közérdekű problémák megoldására irányuló törekvéseket is. Szegeden az 1910-es évek közepén a nagy építkezések már befejeződtek. A modern nagyvárossá átalakított Szeged további fejlesztésre szorult. A Szegedi Napló hasábjain is megkezdődött a harc a város egészségügyi helyzetének megjavításáért, a közművesítés megkezdéséért és a közlekedés fejlesztéséért. A lakosság egyre türelmetlenebb hangon követelte egy új kórház létesítését. Az egészségügyi helyzet megjavításáért dr. Hollós József⁵³ kórházi főorvos hadakozott legerélyesebben. A Szegedi Napló rendszeresen közölte írásait, amelyekben mélységesen elítélte a város vezetőit, amiért az új kórház felépítése elé helyezték a fogadalmi templom és a tűzér-laktanya munkálatait. 1914. február 11-én Szeged kölcsöne címmel tudósítást olvashatunk az angolokkal megkezdett gazdasági tárgyalásokról. Különböző szegedi beruházásokra egy angol cég 10 millió korona kölcsönt ajánlott fel. Az angolok a következőképpen határozták meg az építkezések sorrendjét: tűzér-laktanya, vágóhíd, fogadalmi templom, valamint a csatornázás megkezdése. A Szegedi Napló felháborítónak tartotta ezeket a feltételeket, hiszen olyan létfontosságú beruházások említése, mint a kórház, a vásárcsarnok, a tanyai vasút és az elemi iskola felépítésének megkezdése kimaradt a felsorolásból. 1914. február 28-án megjelent az újságban dr. Hollós József felhívása

Kórházat! címmel. Egy hónappal később, 1914. március 20-án Az új kórházért címmel újra tollat ragadott; az egész város összefogását kérte az építkezés megkezdésének támogatására.

Az újságban több cikk jelent meg a fogadalmi templom építésével kapcsolatban. Az 1879. évi árvíz után a városatyák fogadalmat tettek; ha a város újjáépül, hatalmas templomot építenek. 1903-ban tervpályázatot hirdettek meg az új templom felépítésére; az eredeti terveket Schulek Frigyes készítette, aki fehér terméskőből akarta felépíteni a templomot. A város vezetősége túlzottan magasnak tartotta a költségeket, mire Schulek Frigyes sértődötten visszalépett. Az építkezés Foerk Ernő vezetésével indult meg, aki a Schulek-féle terveket átdolgozta. A munkálatok elég lassan haladtak, főleg az anyagi nehézségek miatt. Később a világháború szakította félbe az építkezést, majd 1925-ben újrakezdték a munkálatokat.

Az 1910-es évek elején Szeged környékén, de az ország más vidékein is több olyan, esetenként brutális módon végrehajtott, tragikus végű esemény történt, amely a nomád életmódot folytató cigányság ellen hangolta a lakosságot. A Szegedi Napló - - felismervén a kérdésben a társadalmi problémát s elsősorban a társadalom felelősségét - - cikksorozatot indított. Az első írás 1914. február 8-án a város tekintélyét kívánta latba vetni, s ezt már címében is jelezte: "Írjon föl Szeged a cigányügy országos rendezése érdekében". A cikk a laptól nem idegen gunyoros módon állapította meg, hogy az országgyűlésnek biztosan fontosabb dolga is akad a cigánykérdés megvitatásánál, mint például a sajtó megrendszabályozása, az esküdtszék jogainak megnyirbálása, vagy az ellenzék kitiltása a képviselőházból.

Az új választójogi törvény nagy elégedetlenséget váltott ki országszerte, mivel cenzushoz, helybenlakáshoz és iskolai végzett-

séghez kötődött. A Szegedi Napló 1914. május 3-án Az írni olvasni tudók vizsgálója című cikkben elítélte a kormány antidemokratikus intézkedését, és megállapította, hogy ezzel "milliónyi akadályt gördítettek a választók elé." Szegeden eddig négy választókerület létezett, az új választójogi törvény értelmében ez a szám háromra zsugorodott. A szegedi közvélemény mély felháborodását fejezte ki a törvény életbelépésével szemben, a Szegedi Napló hasábjain keresztül kerestek fórumot sérelmeik felsorolására.

A SZEGEDI NAPLÓ MAGATARTÁSA A HÁBORÚS ÉVEKBEN

A Balkán már évtizedek óta világhatalmi ellentétek és véres összecsapások színhelye volt. A háborús készülődés már a század elején kezdetét vette, erősen érezhető volt a politikai erőviszonyok megoszlása. A Titánok harca című vezércikk (1914. február 14.) pontos képet festett a külpolitikai helyzetről. Írója felismerte a két ellenséges csoportosulás indítékait, céljait. A francia revanspolitikát és annak pénzügyi fölényét, amellyel Oroszország szövetségét szerezte meg. Anglia világkereskedelmi hegemoniájának veszélyeztetettségét Németországtól. Rámutatott, hogy ez szükségszerűen Angliát a francia-orosz szövetség mellé állította. Magyarország helyzetét a következőképpen határozta meg: "a hatalmi érdekek kereszt-tüzében mindinkább Németország felé sodródik, amelynek beláthatatlan következményei lehetnek." Móra Ferenc előérzete nem csalt. 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolása "casus belli-nek" számított. Egy hónappal később, július 28-án megindultak a harcok, és ezzel kezdetét vette az első imperialista világháború. A hazai közvélemény kezdetben pártkülönbség nélkül támogatta a háborút. A hadüzenet bejelentésekor az ellenzéki pártok nevében Apponyi Albert a következőket mondta: "Ennek a leszámolásnak a megkezdésére mi is csak egy szóval felelhetünk: Hát végre!"⁵⁴ A háborús válság napjaiban a polgári radikálisok még a háború ellen szóltak. Jászi Oszkár a következőképpen nyilatkozott: "Nem igaz, hogy a dolgozó vagy gondolkodó Magyarország soraiban a szerb háborúnak hívei volnának. A feudális vagy bankárérdekeltségeken kívül - egy-

két jóhiszemű különvéleményt leszámítva - az ország közvéleménye a béke pártján áll."⁵⁵ A háború kitörése után a polgári radikálisok is hangot változtattak, s a háború mellett foglaltak állást. A szociáldemokrata párt kezdetben élesen tiltakozott a háború ellen. A háború kitörése után nem sokkal életbelépett az ún. kivételes törvény, amely megfenyegette a pártot, hogy ha nem változtat hangot, elkobozzák a nyomdát, és betiltják a sajtótermékeket. Ez a körülmény lényeges változást eredményezett, a szocialista sajtóban már nem írtak a háború ellen, de éreztették, hogy a kényszernek engednek. Kezdetben a megtévesztett néptömegek is lelkesen fogadták a háborút, a földbirtokos és burzsoá pártoknak sikerült elhitetniük, hogy a háborút nemzeti ügyért, a haza sorsának jobbrafordulásáért kell megvívniuk.

A Szegedi Napló magatartását is hasonló kettősség jellemezte. A szarajevói merénylet hírére fájdalmas feljajdulás jelezte a háború közeledését. "Ó, az szörnyű világ lesz, mikor Szarajevó halottja vezet bennünket a Balkán hegyeibe, völgyeibe, és utána négy millió ember viszi a puskát győzni, vagy meghalni."⁵⁶ Az események lüktető sodrásában néhány hét múlva, az ultimátum napján a lap már reális - de még fenyegető - lehetőségként beszélt a háborúról. "Ha nálunk körültekintünk, néhány exaltált, szenzációra éhes riporterem meg kadétiskolai növendéken kívül senki sem kíván háborút. Ebben a sokmillió monarchiában a 84 éves királytól az utolsó napjáráig mindenki a békét akarja."⁵⁷ Ennek ellenére a háború kitörését - ahogy az írók és a sajtó általában és kezdetben - örömmel üdvözölték. Nóra Ferenc újjongva köszöntötte az "ezeréves ország hőstetteinek" korszakát. Vezércikkeinek hangjából érződött a központi hatalmakba és a háború gyors megnyerésébe vetett hit. Véle-

ménye azonban később, a háború borzalmainak láttán és igazi céljait felismerve megváltozott: háborúellenes lett. Juhász Gyula a következőképpen értékelte Móra és a Szegedi Napló e későbbi magatartását a háború alatt: "Kitör a nagy háború, és az egyetlen újság a magyar vidéken, amely az első órától fogva végig a vezető helyen mindig a békét siratta, mindig a magyar vért sajnálta, mindig a jövőt féltette, a Szegedi Napló volt. Móra Ferenc írta ezeket a szó legnemesebb értelmében vett pacifista vezércikkeket, amelyek a maguk hazai családi körében éppen úgy szolgálták az emberiség ügyét, mint Romain Rolland tiltakozásai a nagy világban. A háborúban tollal küzdők sorában a legtisztább hősök egyike volt a mi Móra Ferencünk."⁵⁸

Móra Ferenc maga így írt A szegedi cenzorjárás története című munkájában. háború alatti magatartásáról és az újság szerepéről: "A háborús őrjöngés első heteit éltük s ebből az őrjöngésből kivett a részét a sajtó is. Becsületére legyen mondva a szegedi újságoknak, köztük egy sem volt kimondott háborús úszító. De akkor mindenki azt hitte, hogy hazafias kötelessége a háborút éltetni. E sorok íróját a saját munkatársai majd megverték, amikor augusztus első napjaiban megtiltotta nekik, hogy a Szegedi Napló ablakaiból tartsanak lelkesítő beszédeket a tüntető tömeghez. Pár hét múlva már nekik se volt kedvük éljenezni, szegény fiúknak. Akkor már őket is beszippanította a háború."⁵⁹

A háborús hangulatban, tehát kezdetben, az újság eljutott korábbi elveinek tagadásáig; része volt ebben a háborús cenzúra életbelépésének is, amely komoly veszélyt jelentett az ellenzéki újságokra. Az 1914. október 10-én megjelent Mit tanultunk eddig? című vezércikk is bizonyítja az újságnak a háború igenlése melletti állásfoglalását.

"Elég régen járjuk már a háború iskoláját, hogy felvethessük ezt

a kérdést, mely olyan mosolyogtatóan cseng vissza kisiskolás korunkból. És elég sokat tanultunk már ahhoz, hogy letehessük az első kollokviumot.

A harmadfél hónapos háború legelőbb a háborúról való fogalmainkat korrigálta meg. Más színben mutatja azt, amiben elpuhult korunk csak a borzalmakat látta azelőtt. Azóta megláttuk a háború nagy érzéseket teremtő, osztályokat, pártokat, nemzeteket összeforrasztó erejét. Azelőtt csak a háború kegyetlenségéről tudtunk. Azóta láttuk a nemes önzetlenségnek, a szeretetnek, az önfeláldozásnak megható érzéseit, amelyeket kitörése támasztott. Azelőtt csak az ellentétet és gyűlöletet tudtuk, amit ékül ver a nemzetek közé; most tudtuk azt is, hogy testvéri érzést támaszt nemzetek és fajok közt, melyek egymás gyűlöletében születtek, nevelődtek. Sőt ennél tovább is ment az egyesítő erő: pártok egyesültek, és nemzet és király egyesült, és a kossuth-nóta összebékült a Ferenc József nevével. Ez a legnagyobb csuda, amiről aki álmodni mert volna, nem volt egy lélek az osztrák-magyar monarchiában. Se államférfi, sem költő."

Az 1914. november 6-án megjelent Nem kritizálunk című vezércikk ugyancsak a háború igenlése mellett foglal állást, a győzelem reményében; a Szegedi Napló ebben a vezércikkben lojalitásáról biztosította a kormányt:

"...nincs helye a kritikának a polgári élet háborús vonatkozásaival szemben sem, s erről egészen a maga jószántából mondott le a sajtó. Na nem elidegeníteni kell egymástól az embereket, hanem közelebb hozni egymáshoz és átvinni mindenkinek a vérébe, hogy ma csak egy érdeke van mindnyájunknak, és azt szolgálni kell terhes áldozatokkal is: a győzelem. És azt szolgálja a sajtó is, mi-

kor mestersége művészetét áldozza fel. Kritizálni csak szabad és független országban lehet, s most éppen azért harcolunk, hogy országunk szabad és független legyen. Ha az lesz, akkor majd lehet kritikát mondani azokról is, amikről most jószándékúlag hallgattunk, - de nem feledékenyen.

Ez szolgáljon megnyugtató szerkesztői üzenetül mindazoknak, akiknek közérdekű panaszuk van a háborús Szegeden, s akik panaszukkal, hol fölháborodva, hol elkeseredve, megszokott fórumokon, az újságokhoz fordulnak most is. Az újság följegyez és számon tart mindent, s mikor eljön az ideje, éppen olyan kötelességének tartja szavát fölemelni, mint ahogy most kötelességének tartja hallgatni."

A háború lényeges változást hozott a lap külső formájában is. Az eddigi 12 oldal helyett 8 oldal terjedelemben jelent meg, bővebb szám csak vasárnaponként látott napvilágot. A terjedelem megváltozását egyrészt az újságírói gárdában bekövetkezett csökkenés, másrészt a helyi közérdekű problémák elhanyagolása okozta. Havonta két alkalommal jelent meg a közönség rovata. Az újság háromnegyed részét a hadijelentések alkották. Ezek a jelentések erősen cenzúrázva kerültek az újság lapjaira. A központi hatalmak hadműveleteit részletesen közölték, az antant-hatalmak megmozdulásairól nagyon kevés szó esett. A hirdetések száma csökkent, leginkább a vasárnapi lapokban szerepeltek. A vezércikkek jórészt névtelenül jelentek meg, a szerzőkre csak az írások stílusából következtethetünk. A legtöbb vezércikk Móra Ferenc nevéhez fűződött, aki egy írását némi változtatással többször is közölte. Az újraközlés oka nemegyszer az időhiány és a sürgető szerkesztői követelés volt. Kedves rovata, a Máról-holnapra is egyre ritkábban jelent meg.

Nem beszéltünk még eddig az újság melléklapjáról: a Hüvelyk Matyiról, amely vasárnaponként neveltette meg a szegedi közönséget. A szatirikus, aktuális tréfákat Móra Ferenc és Tömörkény István írta. A melléklap hűen megmaradt az újság mellett, és mint a boldog békeidőkben, a háború alatt is szórakoztatta olvasóit. Az irodalom pártfogását a nehéz háborús években is megtartották. Ha a frontjelentések megengedték, egy-egy tárca vagy novella helyet kapott az újságban. Az 1914-15-ös esztendőben a "szegediek nagy öregje", Tömörkény István nevét olvashatjuk legtöbbször a novellák alatt.

Az a lehetőség, hogy a háború elhúzódhat, 1914 őszén vetődött fel a lapban. Az (m)-mel jelzett Vasárnap című cikket tekinthetjük az első béke-publicisztikai írásnak. A Vasárnapban a béke jelképe fogalmazódott meg. "Vasárnap, drága, szép vasárnap, akit nem tudtunk érdemed szerint becsülni, mikor közénk jártál, akit untunk, és ásítozva hessegettünk el néha, mint hívatlanul vállunkra szálló kezes galambot, virágos kalappal lobogtatunk-e még feléd istenhozottat valaha? Napsugárnak, békének, gyerekek haján, asszonyok szemében, egek kékségében ragyogó szépségnek örülve, fogunk-e még apró léptekkel ügyelegni a platánok alatt, sárga levelek aranyesőjében? Vasárnap, drága, szent Vasárnap, a föld egyik sarkától a másikig hogy fognak szeretni az emberek, ha még egyszer visszajössz!"⁶⁰

Az újság békehangja egyre erősödött, de még együtt jelentkezett a háború glorifikálásával. Ezt az ellentmondást tükrözte az 1915. július 23-án és 24-én írt vezércikk. Mind a kettő feltehetően Móra Ferenc írása. A július 23-i, Fantasztikum című cikkben egy esetleg kirobbanó forradalmat fantasztikumnak, bolondságnak tart, ami esetleg megoldaná a béke kérdését. Úgy tűnik, hogy ő is

ekkoriban még hitt a központi hatalmak győzelmében: "Ebben a háborúban a mi morális erőnk és faji kiválóságunk hozza meg a döntést, a mi javunkat" - írta. A következő napon, július 24-én, a háború kitörésének első évfordulójára írt Fekete évforduló-ban, egy másik Móra Ferenc szólalt meg. Itt már a békehang dominált, éles hangon ítélte el a németeket, akik Magyarországot belehajszolták a háborúba. Így fejeződik be a cikk: "Hideg kúszik föl a szívünkhöz a háború születésnapján, még a győzelmi jelentések forró szavai közt is."

Ezentúl egyre gyakrabban olvashatunk a hátország súlyosbodó politikai problémáiról. A háború kitörésekor támadt látszólagos belső békesség nem tartott sokáig. A háborúval járó nehézségek egy esztendő elteltével mindjobban felszínre kerültek. Az örömmámorból felocsúdva a Szegedi Napló is, mint más ellenzéki újság, a józan megítélés álláspontjára helyezkedett. A háborús jelentések mellett a belső bajok orvoslására szánt témák is bekerültek a lapba. A Szegedi Napló napról-napra megvívta harcát az árdrágítás, az áru- és élelmiszerfelvonás ellen. Felvetette a katonafelvonásokat, a rokkantakat, a sebesülteket és a hadiözvegyek súlyos problémáját. A lakosság megélhetési gondjai mellett fokozódott a politikai természetű elégedetlenség is. Lassan Móra és a Szegedi Napló is visszanyarodott a háború előtti polgári pacifista szemlélethez.

1916-tól fokozódott a békehang, és erősödött Móra háborúellenes szava. A világpusztulás című vezércikkében így írt: "Tízmillió szív állott meg, és ennyi agyvelő fogyott élettelen masszává, s ennyi száj némult meg. Szívek húltek ki, melyek nyájas meleggel árasztottak el egy kis kört, drága szent kályhái a családi szobának, és szívek, melyeknek nemcsak melegségük volt, egyetemes forrást ontó, de fénylésük is, mindenki számára... Ahány halott és

sebesült, annyi könnycsepp - ha minden elveszett emberért csak egy hullott volna is, pedig mennyi hullott, és mennyi fog még hullani, milyen tó, folyam és óceán lenne abból! S mind kicsi lenne azoknak a bűnét lemosni, akik ezt a háborút csinálták."⁶¹

A lap közvetve, a háború áldozatainak bemutatásával propagálta a békét. Veszélyes dolog volt ez, hiszen a kormány ekkor még hitt a győzelemben. Európa minden országában nyíltan foglalkoztak a béke kérdésével. Még Németországban is, de a magyar sajtóban nagy kockázatot jelentett erről írni. A cenzúrabizottságok éberren őrködtek, és megakadályozták a valóságos helyzet ismertetését.

A Szegedi Napló szemléletében történt fordulat a reális helyzet felismeréséből fakadt. A háború kedvezőtlen alakulása, az illúziókkal táplált, de az eseményekből kiábrándult tömeg hangulata követelte meg ezt a változást. A több éve tartó háború erőfeszítései kimerítették a monarchia anyagi és emberi forrásait. A háborús gépezet akadozott, és úgy látszott, hogy felmondja a szolgálatot. A néptömegek és a nemzetiségek elégedetlensége annyi gyújtóanyagot halmozott fel, hogy a forradalmi robbanás bármikor bekövetkezhetett. Az uralkodó osztály szeme előtt is felrémlt a háború elvesztésének lehetősége. 1917-re már fontolóra vették, hogy egy mielőbbi béke megkötésével elkerülhetik a katonai összeomlást és a forradalmat. A Napló munkatársi gárdája is megértette, hogy a legfontosabb feladat a háború mielőbbi befejezése. Ezért is fogadták olyan lelkesedéssel az orosz polgári demokratikus forradalmat. 1917. március 16-án a Lesz-e béke? vezércikkkel köszöntötték a forradalom győzelmét. Március 31-én a Különbéke című vezércikk megállapította, hogy "az orosz nép, amelyik alkotmányhoz és szabadsághoz jutott, a legnagyobb győzelmét aratta eddig a háborúnak." A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét kitörő lelkesedéssel köszöntötték:

"Oroszországban diadalmaskodott a békeforradalom. Ehhez fogható nagy hírt nem írtunk le ama milliószer megátkozott nap óta, amelyen az első hadüzenet megtörtént. Az akkor halálra ítélt emberiség szeme előtt most tűnik fel a futár, aki a kegyelmet hozza."⁶² Megértették a forradalom történelmi jelentőségét: "Oroszország visszacsinálhatatlan változáson ment keresztül. Soha ilyen rövid idő alatt állam nem cserélt ábrázatot, mint ez a hatalmas birodalom. Ma Oroszországban tényleg a munkások és katonák intézik a dolgokat ... És az Európát állandóan rettegésben tartott legexpanzívabb és legagresszívabb hatalom egyszerre a legbecsületesebb békére hajló nép lett a világon."⁶³

Az antanthatalmak már 1917-ben biztosra vették győzelmüket, és nem is reagáltak a központi hatalmak békekísérleteire. Az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország diplomatái azon mesterkedtek, hogy elhárítsák magukról a felelősséget, s lecsillapítsák a háború miatt lázongó tömegeket. A tömegszeszvedély pedig nőttön-nőtt. 1918-ban már nem kellett politizálásra hívni a magyarságot. Politizált most mindenki, akinek szívéig nyilalt a háború ütötte seb. A szociáldemokrata munkásság és a radikális polgárság szószólói egyaránt a pacifizmus zászlaját lobogtatták, és a militarizmus bástyait ostromolták. Kárhoztatták a királyt, az osztrák- és németbarát politikusokat, élükön Tisza Istvánnal.

A Szegedi Napló belpolitikai irányvonala is radikalizálódott az 1918-as évben. Kiábrándult, keserű hang vonul végig az egész évfolyamon. A polgári demokratikus forradalom és a háború befejezése hozta meg a lényeges változást az újságnál.

Ennek bemutatása és elemzése előtt vizsgáljuk meg a szegedi cenzúraviszonyokat a háborús időkben.

A CENZÚRAVISZONYOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

A háború kirobbanásától kezdve a Tisza-kormány nem tartotta elegendésnek az 1914. évi sajtótörvény rendelkezéseit, bár a kártérítési kötelezettség komoly veszedelmet jelentett az ellenzéki újságoknak. Többször előfordult, hogy olyan kérdéseket vetettek fel, és olyan eseményeket szellőztettek, amelyek ellenkeztek a kormány álláspontjával. Tisza már az 1912. évi 63. tc.-kel gondoskodott arról, hogy a kormány szükség esetén felhatalmazást kapjon az időszaki lapok előzetes beszolgáltatására, megjelenésüknek és terjesztésüknek a megtiltására. E törvény értelmében a kormány a világháború kitörésekor életbeléptette a sajtótermékek előzetes kötelező vizsgálatát. Ahogy a fronthelyzet romlott, a cenzúrabizottságok egyre több közleményt tiltottak el a megjelenéstől. Az újságok üresen hagyták az eltiltott közlemények helyét. Ezek az üresen hagyott helyek jelezték napról-napra, hogy a cenzúra milyen hatásokkal dolgozik. A fehér foltokkal megjelenő újságok találgatásokra adtak alkalmat, sőt pánikot keltettek. Később a sajtóbizottság megtiltotta a fehér foltok meghagyását is, a törölt írásokat más-sal kellett helyettesíteni. A háborús cenzúra nagyon sok gondot okozott a Szegedi Napló szerkesztőségének is. Móra Ferenc cikksorozata, A szegedi cenzorjárás története számolt be ezekről az időről. 1914. július 29-én Harsányi Elemér⁶⁴ vezető ügyész magához kéri a szegedi lapok szerkesztőit, és utasította őket, hogy mit szabad, és mit nem szabad megírni. Ekkor fogalmazódott meg először az a tétel, amely végigkísérte a háborús időszakot, hogy minden ti-

los, ami hadiérdekekbe ütközik. Szeptember vége felé bizalmas értesítést kapott a Napló szerkesztősége. Az ügyészség egyik tagja közölte, hogy vigyázzanak, mert felsőbb helyen azzal a gondolat-tal foglalkoznak, hogy a Szegedi Naplót a háború egész tartamára beszüntetik. A figyelmeztetés egyébként nem maradt hatástalan, egyre fokozottabb óvatosság jellemezte a vezércikkeket. Ezt bizonyította az 1914. szeptember 2-i Hősi erények című írás, amely a szent háborúról és a győzelemért mindent feláldozó, dicső hazafiságról elmélkedett.

A Szegedi Napló 385 tiltó rendeletet kapott a különböző hivataloktól. A kormány nemcsak az ügyészséggel adatott ki tilalmakat, hanem a főispánnal és a rendőrfőkapitánnyal is. Bonyolult, bürokratikus szervezet volt ez, de többször előfordult, hogy nem működött pontosan. Megtörtént, hogy a vidéki lapok a cenzúra bürokratikus lassúsága miatt megírhattak olyan országos és világeseményeket, amelyről a fővárosi sajtóban egy szó sem jelenhetett meg. Ugyanis a tiltórendelkezés hozzájuk már előbb eljutott. Így esett meg az is, hogy 1915 szeptemberében egy párizsi folyóirat a Szegedi Naplónak egy júliusi vezércikkére hivatkozott, amely a Mitteleuropa gondolata ellen irányult. Persze szeptemberben már nem jelenhetett volna meg, mert addigra Szegedre is eljutott a tiltórendelkezés.

A háborús cenzúra erkölcstelenségét pregnánsan illusztrálta az 1914. szeptember 23-án kiadott becstelen rendelet, amely szerint a hamis, hazug hírek közlése kívánatos és dicséretes, ha az tévútra vezeti az ellenséget, és ezzel együtt természetesen fokozza a háborús kedvet. 1915. február 13-án tiltották el a sorozásokról szóló tájékoztatást, márciusban már tilos volt a terméskilátásokról bármit is közölni. Mert ha jó termés várható, akkor a hazai

lakosság bízza el magát, ha pedig rossz, abból az antant-hatalmak vonnak le bizonyos következtetéseket.

Tilos volt például írni a Zeppelin-repülésekről. Nevetséges rendelkezés volt ez a javából, hiszen a lakosság saját szemével látta ezt a szivar alakú szerkezetet. Hasonlóan ostoba rendelkezés látott napvilágot 1915. november 14-én. Harsányi Elemér városi ügyész közölte a szerkesztőséggel, hogy nem szabad megírni egyik napról a másikra, északi vagy déli szél fúj-e Szegeden. Általában a "sajtó-felügyeleti hatóság részéről elnyomandók minden időjárási jelentések, térképek, vagy tabellák". Ugyanakkor engedélyt kapott az újság, hogy az elmúlt hónap időjárási viszonyait közölhesse.

A cenzúra nagyon sok bosszúságot, de legalább annyi derűs pillanatot is jelentett az újságíróknak. Móra Ferenc beszámolt arról, hogy néha nevetőgörcsöt kaptak a cenzorok túlkapásaitól. Volt időszak, amikor az ügyességek maguk akart cenzorkodni, és minden este 11 óráig kérte a másnap megjelenő lap kéziratát. Eddig a kefelenyomat cenzúrázása volt érvényben. Móra a szerkesztőség tagjai közül kiválasztotta a legcsúnyábban író kollégáját, és a legrosszabb tollal és tintával írták le a másnapi számot. Az ügyészt rendkívül megviselte a cenzorkodással járó kellemetlenség, és a tréfát olyan komolyan vette, hogy másnap felmondott. Ezentúl megint a kefelenyomatot kérték cenzúrázásra, és átadták a munkát a katonai cenzoroknak. A tiltórendelet ellenére egyre gyakrabban jelentek meg hézagosan a vezércikkek. Ahogy erősödött a békehang, úgy erősödött a cenzúra tolla is, volt olyan vezércikk, amelyben több volt a fehér folt, mint az írott szöveg. A Szegedi Napló minden eszközt felhasznált a cenzúra kijátszására, hogy nézeteit érvényre juttassa a hivatalos propagandával szemben. Sokszor ártatlannak látszó címek mögé rejtette el mondanivalóját, és nem létező filozófusok, történészek szavaival mondatta el az igazságot.

MÓRA FERENC TEVÉKENYSÉGE ÉS A SZEGEDI NAPIÓ ÁLLÁSFOGLALÁSA
1918-1919-ben

Az 1918-1919-es év új fejezetet nyitott hazánk történelmében; az évekig elhúzódó világháború teljesen szétmorzsolta az Osztrák-Magyar Monarchia berozsdásodott gépezetét. Az erőforrások kimerültek, a politikai, a gazdasági és a katonai krízis állandósult. A nemzetiségi követelések egyre súlyosbodtak, nyíltan hangoztatták elszakadási törekvéseiket. Fokozódott a munkások és a bányászok elégedetlensége is, sztrájkmozgalmaik egyre nagyobb méreteket öltöttek. A katonai összeomlás végleg eldöntötte az Osztrák-Magyar Monarchia sorsát, és az évek óta tartó forradalmi erjedést felgyorsította.

1918. október 25-én alakult meg a Károlyi-párt, a radikális párt és a szociáldemokrata párt összefogásával a Magyar Nemzeti Tanács, amely legális úton akarta átvenni a hatalmat és megteremteni a polgári demokratikus átalakulás feltételeit.

Követeléseiket 12 pontban fogalmazták meg. A proklamáció legfontosabb pontjai: Magyarország teljes függetlenségét, a háború azonnali befejezését, új választások kiírását, továbbá a népek önrendelkezési jogát a Magyarországon élő nem magyar népek számára, de az ország területi integritásának megtartását követelték. A forradalom feltartóztathatatlanul haladt a maga útján, számos vidéki városban, köztük Szegeden is gyűléseket tartottak, és megalakították a demokrácia és a béke híveinek összefogására a helyi nemzeti taná-

csokat. 1918. október 31-én győzött a polgári demokratikus forradalom, amely ugyan nem érintette a tőkés rendszer alapjait, de programja jelentős szociális és politikai reformot tartalmazott. Legfontosabb célkitűzései a földosztás, a demokratikus szabadságjogok biztosítása és a független, demokratikus Magyarország megteremtése volt.

1918 tavaszán és nyarán Szegeden is egymást követték a tüntetések és a sztrájkok, egyre nőtt a munkások elégedetlensége. A hatóságok szigorú bírói ítéletekkel igyekeztek letörni a sztrájkmozgalmat. A kenderfonógyár és a dohánygyár dolgozói, főleg a munkásnők a városháza elé vonulva tiltakoztak a háború, az éhség és a rendőrterror ellen. A főváros forradalmi megmozdulásai Szegeden is nagy visszhangra találtak. 1918. október 19-én, ahogy Juhász Gyula nevezte, a szegedi Pilvaxban a munkásság és a radikális polgári értelmiség képviselői tárgyalásokba kezdtek a szegedi Nemzeti Tanács megalakításáról. Természetesen ekkor még nem így nevezték magukat, csak később, a Magyar Nemzeti Tanács megalakulása után vették fel ők is ezt a nevet.

Móra Ferenc, aki résztvevője volt a tanácskozásnak, a Szegedi Napló 1918. november 17-i számában részletesen beszámolt a történetekről. Neve nem szerepelt a cikk alatt, megáról is egyes szám harmadik személyben írt, de a stílusa elárulta szerzője inkognitóját. 1918. október 22-én formálisan megalakult, a fővárositól függetlenül a Szegedi Nemzeti Tanács. Dr. Hollós József, a szegedi radikálisok vezére Móra Ferencet javasolta elnöknek, aki a megbízást visszautasította, és kijelentette: "minden erejével szolgálni fogja a küszöbön lévő forradalmat, amelyért eddig is exponálta magát, lapjával együtt, forradalmi vezérnek azonban alkalmasabb em-

ber kell, mint ő, kevésbé passzív, kevésbé skrupulózus és sokkal jobban ráérő ember."⁶⁵

Végül Móra Ferenc mégis elvállalta az alelnöki tisztséget. A Szegedi Napló 1918. október 25-én közölte a szegedi radikális párt felhívását, és leszögezte a haladó erők követelését: "A mi programunk röviden: az új Magyarország." A felhívás a továbbiakban részletesen megfogalmazta az általános követeléseket. A párt programjában az általános titkos választójog, a földbirtokviszonyok rendezése, az ország nemzeti szuverenitása, a béke, a kulturális és szociális előrehaladás szerepelt. Másnap, 1918. október 26-án a Magyar Nemzeti Tanács kiáltványa kapott helyet az újság első oldalán. Harmadnap, 1918. október 27-én a Móra szerkesztette Újdonságok rovata üresen maradt. Középen néhány soros magyarázat tájékoztatta az olvasókat, hogy "a lap szerkesztőivel közölték, ha előzetes cenzúra nélkül jelennek meg az idevonatkozó közlemények, akkor a lapot elkobozzák. Ennek a fenyegető túlkapásnak a megakadályozására döntött úgy a szerkesztőség, hogy önmaga cenzurázza a lapot."

1918 október végére a háború kimenetele teljesen nyilvánvalóvá vált, a vereséget csak a megindult társadalmi változás tette elfogadhatóvá. Móra Ferenc a törvényhatóság rendkívüli közgyűlésén mondott beszédében így nyilatkozott: "Jobb volt ezt a háborút elveszíteni - ha egy, bár megfogytakozott, de szabad és modern magyar nemzet gyanánt kerülünk ki belőle, mint megnyerni úgy, hogy még eddigi álszabadságunkat is elvesztve a porosz cezarismus halálos ölelésében a feudalizmus fenntartói legyünk itthon, s az emberi és nemzeti szabadság megátkozott pandúrjai a világ előtt."⁶⁶

A Szegedi Napló hasábjain keresztül napról-napra követhetjük a történeti események menetét és Móra Ferenc forradalmi tevékeny-

ségét. A különböző társadalmi összejöveteleken elhangzott beszédeire támaszkodó vezércikkek híven tükrözik politikai szemléletének alakulását. A Szegedi Napló 1918. október 31-én közölte a Szeged népe, munkások, magyarok című vezércikket, amelyet Móra Ferenc fogalmazott. Eredetileg ezt a proklamációt a Szegedi Nemzeti Tanács megbízásából írta; felszólította Szeged népét, a hivatali testületeket, társadalmi szervezeteket, egyesületeket, népköröket, hogy csatlakozzanak a Szegedi Nemzeti Tanácshoz. Egyben felhívást intézett a néphez, hogy vegyenek részt a hamarosan megtartandó népgyűlésen. A proklamáció megjelenésével egyidőben érkezett meg Szegedre a pesti forradalom híre.

Még aznap, 1918. október 31-én, megtartották a népgyűlést, amelynek hangulata felrázta Szeged lakosságát. Így számolt be erről Móra Ferenc: "felejthetetlen szépségű népgyűlésre, amely soha nem látott tömeget hozott össze, már mindenki köztársaságpárti volt Szegeden ... Erre a népgyűlésre nem kellett rendőrségi engedély, ez volt Szeged első szabad lélegzetvétele 1914 nyara óta."⁶⁷

A Szegedi Nemzeti Tanács 1918. november 10-re ismét népgyűlést hívott össze; hangulatáról a Szegedi Napló tudósítója 1918. november 12-én a következőket írta: "A hangulat már természetesen nem volt olyan izzó, mint a múltkori forradalmi nagy népgyűlésen, de ma nem is ez volt a cél, ma már nem felkölteni, hanem helyes mederbe terelni kell a szenvedélyeket, hogy a ma még bizonytalan körvonaltú Magyarország felépítésének a munkája mindenkit a helyén találjon."

Az őszi forradalom híre felgyorsította a szegedi események ütemét is. A Szegedi Napló örömmel üdvözölte a köztársaság kikiáltását. Ebben az időben Móra Ferenc idejének nagy részét a

mozgalmi munka kötötte le, de a redakciónak is jutott annyi, amennyire feltétlenül szüksége volt. A Szegedi Naplót a polgári demokratikus forradalom első két hónapjában túlnyomórészt ő látta el vezércikkekkel. Írásaiban a forradalmi erők baloldali szárnyát támogatta, túljutott a radikalizmuson. Egy cikkében megindokolta, hogy miért tagja mégis a radikális pártnak, ha annyira hisz a szocializmus diadalában. "Nem vagyok magamban biztos, el tudok-e olyan gyökeresen szakadni a polgári osztálytól, mint egy igazi szociáldemokratának a kötelessége. Nem tudom, nem maradnak-e belső életemnek gyökérszáalai abban a polgári talajban, amelyben születtem, nevelődtem, amely életem verejtékét beitta, és színét megadta, s amelyre ha havas fejjel visszanézek az esztendő távlatából..., akkor azt kell látnom, hogy én rám mégis csak olyan bélyeget nyomott a polgári társadalom, amelynek eltávolítása ma talán még véres sebeket okozna."⁶⁸

1918. november 17-én Móra Ferenc a szegedi Munkásotthonban tartott gyűlésen vett részt, ahol beszédet is mondott. A Szegedi Napló kiküldött tudósítója a következő gondolatokat emelte ki az író beszédéből: "... a forradalom nem fejeződött be a köztársaság kikiáltásával, csak most kezdődött igazán. Ami pedig történt, dekoráció volt és előjáték - az összeütközésekben gazdag, igazi dráma csak most kezdődik."⁶⁹

Állásfoglalásából egy vívódó ember gondolatai bontakoznak ki: ő is várta a forradalom folytatását, amely meghozná a szabadságot az egész népnek, de a mélységesen humanista író, irtózott mindenféle terrortól. Rettegett a forradalmi terrortól is, nem egy írásában az osztálybéke gondolatával foglalkozott. Meg akarta értetni a polgársággal, hogy létüknek egyetlen záloga, ha világnézetük szocialista tartalommal telítődik, s be akarta láttatni a munkás-

sággal, hogy méltatlan hozzájuk az erőszak alkalmazása.

Móra Ferenc forradalmi tevékenységének megítélésénél és a Szegedi Napló politikai arculatának értékelésénél az előbb említett, ellentmondásos mórai álláspontot nem szabad figyelmen kívül hagyni. A későbbiek során bebizonyosodott, hogy sem a polgárságnak, sem a munkásságnak nem hirdetett olyan programot, amit teljes mértékben elfogadhattak volna. Mindvégig kompromisszumok megkötését szorgalmazta a két osztály között.

Nem értett viszont egyet a Szegedi Nemzeti Tanács politikai magatartásával sem, amely egyre inkább jobbra tolódott. Valóban, a Szegedi Nemzeti Tanács összetétele rendkívül heterogén volt. Móra Ferenc, Juhász Gyula és dr. Hollós József képviselték a balra tartó, forradalmi szándékú radikális értelmiséget. A Tanács tagjai között többségében a jobboldali szociáldemokraták foglaltak helyet:

"...a szegedi Nemzeti Tanács reakciós többsége kezdettől fogva szembefordult a néptömegek törekvéseivel. Az országos Nemzeti Tanácsba tömörült burzsoá és szociáldemokrata pártok leplezett politikai célkitűzéseit szolgálva mindent elkövetett, hogy a szegedi proletariátust kiszorítsa a politikai küzdőtérrel, és megóvja a burzsoázia vezető szerepét."⁷⁰

Móra Ferenc a forradalom kezdeti szakaszán óriási odaadással és energiával vett részt a Szegedi Nemzeti Tanács tevékenységében és a közéletben. Miután megbizonyosodott, hogy a Tanács vezetése a jobboldali polgárság kezébe került, beadta lemondását, amit nem fogadtak el. Pár nappal később dr. Hollós József és Juhász Gyula adta be lemondását: "Tisztelt Elnök Úr, Amikor a Nemzeti Tanácsot megalakítottuk, egy forradalmi testület szervezése lebegett sze-

münk előtt, amelynek minden egyes tagja garancia arra, hogy a nagy időknek megfelelő forradalmi radikálizmus eszméit minden vonalon megvalósítja. Azóta ez a testület újabb és újabb konzervatív bevonásával egyre jobban eltávolodott eredeti céljától, s ma már sokkal inkább egy heterogén bürokrata egyesüléshez, semmint egy forradalmi tanácshoz hasonlít. Ezen egyesülés céljai a mi intencióinknak nem megfelelőek. Ennélfogva alulírottak tisztelettel kijelentjük, hogy a Nemzeti Tanácsból ezennel kilépünk. Szeged, 918. XI/25. dr. Hollós József, Juhász Gyula." ²¹

A Tanács következőképpen utasította vissza kérelmüket: "dr. Hollós József és Juhász Gyula uraknak. Igen Tisztelt Tagtárs Urak! A Nemzeti Tanács mai ülésén mély sajnálattal értesült lemondó levelükből ama szándékukról, hogy ki akarnak válni testületünkől, amelynek alakulása egyenesek az Önök nevéhez fűződik mint a forradalmi szellem legpregnansabb képviselőihez, s akiket mi magunk mindig tisztelettel és megbecsüléssel ismerünk el ilyennek. Ennélfogva a Nemzeti Tanács plénuma egyhangúlag azt határozta, hogy a lemondást nem veszi tudomásul, hanem bizalommal megkéri a Tagtárs Urakat, hogy azt visszavonni s helyüket a Tanácsban elfoglalni szíveskedjenek, annál is inkább, mert épen a munkás-tagtársak mai kijelentése szerint a Nemzeti Tanács fenntartására feltétlenül szükség van, s az csak úgy tartható együtt, ha az Önök visszatéréssel, illetve bentmaradásával a régi harmónia helyre áll. Épen ennek a harmóniának az érdekében arra is kéri Önöket a Nemzeti Tanács plénuma, hogy levelükben a konzervatív elemekre általánosságban tett célzást konkretizálni méltóztassanak azon tagtárs vagy tagtársak megnevezésével, akiknek működése véleményük szerint a Nemzeti Tanács hivatásával össze nem egyeztethető. E kérdések nyíltan való tisztázásától várjuk az összhang helyreállítását és

abban az Önök bentmaradásának biztosítékát. Szeged, 1918. november 29-én. Öszinte tisztelettel - elnök." ⁷²

Sajnos, Móra Ferenc lemondó levelét nem sikerült felkutatnom, de indokai bizonyára megegyeztek dr. Hollós és Juhász Gyuláéval. A Szegedi Nemzeti Tanács tagjai 1918. december 18-án a Bolsevikok elleni védekezés című napirendi pontot tárgyalták. A vezetés teljesen a jobboldali erők kezébe került, meg is állapodtak, ha Budapesten bolsevik kormány alakulna, Szeged azt nem ismeri el, hanem önálló köztársaságot alakít.

Ebben a feszült politikai légkörben született meg Móra Ferenc publicisztikai remekműve, a Hiszek az emberben. A Szegedi Napló 1918. december 25-én közölte; — eredetileg a szociáldemokrata párt december 22-i rendezvényét hangzott el. A forradalmi huamnizmus hitvallása ez az írás, amelyben Móra felismerte a munkásosztály történelmi hivatását. Bevezetőjében általában a szabadságról írt, majd szembe helyezte a királyok önkényes szabadságát a népek igazi szabadságával. "A forradalomból született szabadságnak csak egy tartalma lehet, amely azt szenteli: szabad megtenni mindent, ami nem kiváltság, hanem megváltás, szabad megtenni mindent, ami fogyasztja a boldogtalanságot, és megsokasítja az örömet a világon!" A Hiszek az emberben című vezércikket politikai tartalma, eszmei mondanivalója és mély humanizmusa tette jelentőssé. Móra Ferenc politikai hitvallásának a csúcsa ez az írás, úgy tűnik, hogy Móra vállalta volna az áldozatot, a fegyveres harcot is a forradalomért, a szabadságért. A történelem mérföldkövekkel haladt előre, és, ha rövid időre is, de magával ragadta Móra Ferencet is. Magatartása, amely természetesen a Szegedi Napló állásfoglalását is meghatározta, az érzelem és az értelem antagonizmusából fakadt. Érzelm-

mileg viszolygott az erőszaktól, de értelmileg belátta, hogy szükség^ű a forradalom folytatása, a polgári osztály menthetetlen, és félúton nem szabad megállni.

Egy hónappal később alábbhagyott Móra Ferenc forradalmi lendülete, hangja mérsékeltebbé vált, ismét az általa elképzelt osztálybéke hirdetőjeként szólalt meg, a munkásság és a polgárság érdekeit próbálta összeegyeztetni.

A Sétáló ember gondolatai és a Levegőből szabott kabát című vezércikkei is erről tanúskodnak. "Hát nem látjátok, hogy nincs idő most azon osztozni, ki üljön majd a kormányon, és ki szabja meg az utat, és ki válassza meg a kikötőt-, holott egy szál deszkánk sincs, amelyiken kimerészkedhetnénk a vízre? Hát nem veszitek észre, hogy míg ti összeverekedtek azon, kire marad a kisködmön, addig az utolsó szál ruha is lerongyollik a rajtunk levőből? ... Hát nem veszitek észre, hogy míg ti dühös káromkodással fojtogatjátok egymást, mert mindegyiktek külön mesternek hiszi magát a többenél, addig a tolvajok mindent ellopnak körülöttetek, azt is, amit meg kellene reparálnotok, azt is, amivel javítanotok kellene?"²² - "Te polgár, aki négy évnél tovább túrted a törvény rettenetes terrorját; aki tapsoltál a hóhéroknak, amikor vágóhídra hajtottak, irgalmatlanabbul, mint a barmot; aki megcsókolta a vasvesszőt, amely véresre hasogatta a hátadat, aki kötelességednek tartottad kényrekegyre odaadni magad az állam keselyűkarmainak, amelyek a beleidben vájkáltak, és a zsigereidet kitepték; te polgár, miért nevezed anarchiának, ha a fölös tüzelődet meg kell osztanod azokkal, akik dideregnek, és a fölös födeledet azokkal, akiknek nincs födelük? Miért beszélsz fogcsikorgatva a munkásról, aki most miniszter lett, és törvényt hoz számodra, nem rosszabbat és nem olyan embertelent,

amilyent te hoztál az ő számára, mikor te voltál az úr? Miért nem akarod végre megérteni, hogy a folyó megapadhat, de visszafelé nem folyik, és polgári megmaradásodnak egyetlen lehetősége, hogy világnézeted megteljen szocialista tartalommal? ... Miért kell ellenforradalmárt látnod mindenkiben, aki feljajdul a magyar sors nyomorúságán, és viisszasírja a nem a régi rendet, hanem a jogbiztonságot, amely neked is érdeked?"²⁴

1919 elején egyre fokozódott a polgárság és a munkásság osztályharca. A polgári demokrácia erői képtelenek voltak a dolgozó nép igényeinek kielégítésére, a tőkések érdekeit sértő intézkedésekre.

A munkásság politikai súlyának növekedését bizonyítja, hogy 1918. február 18-án a Szegedi Nemzeti Tanács kénytelen volt lemondani, majd átadni helyét a Munkástanácsnak. A Szegedi Napló 1919. február 19-én Polgártársak címmel teljes szöveggel közölte a feloszlásról kiadott felhívást.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának 1918. november 14-i megalakulása élénk visszhangra talált a legforradalmibb érzelmű munkások és katonák között Szegeden is. 1918. december 12-től kezdve rendszeresen megküldték Szegedre a KMP központi lapját, a Vörös Újságot. Az újság nagy szerepet játszott a tömegek kommunista felvilágosításában. Az 1919. január-márciusi időszakban Szegeden is nagy sztrájk- és tüntetéssorozat bontakozott ki, a munkások meggyőződtek arról, hogy csak a kommunistáktól várhatják életük jobbrafordulását. A KMP céltudatos és felvilágosító munkája azt eredményezte, hogy 1919 március elejére teljesen szétvált és szembekevert egymással a reakció és a haladás tábora.

A jobboldali szociáldemokraták mindent megtettek a kommunisták befolyásának csökkentésére. A szegedi szociáldemokrata vezetők ál-

tal 1919. március 16-án rendezett nagygyűlésen az egyik szónok kijelentette: "Nekünk a kommunisták mozgalmaival éppen úgy, mint mindennemű ellenforradalommal, le kell számolnunk."²⁵

A KMF forradalmi munkája következtében kibontakozó tömegmozgalmak nagy aggodalommal töltötték el a város vagyonos polgárságát. A reakció erőinek szervezkedése, amely már 1918 novemberében megindult, 1919-es év első hónapjaiban kiszélesedett. Az ellentétek kiéleződése állásfoglalásra késztetett minden személyt és fórumot. A Szegedi Napló mindjobban balra tolódott; nem vált kommunista újsággá, de mindvégig a haladás és az igazság győzelmét hirdette.

1919 márciusa országszerte a forradalmi erők előretörésének a hónapja volt. Szegeden 1919. március 14-én a kommunista erők nyomására a Munkástanács vette kezébe a hatalmat. 1919. március 15-én Móra Ferenc beszédet mondott, amelyet a Szegedi Napló 1919. március 16-i száma közölt A halhatatlan forradalom címmel.

A bevezetőben az eddigi elkoptatott, üres frázisokkal teli március 15-i ünneplésekről írt, és arra figyelmeztetett, hogy a jelenlegi forradalom emlékének ünneplése örömtelibb, igazabb legyen!

"Egy-egy patinás frázis, egy legendás név, egy emlék, egy messzi hegyen égő tűz az éjszakában. És ez az, amiről szólni akarok a ver sacrum mai ünnepén: vigyáznunk kell, hogy ez a mi drága forradalmunk, amely a ma vezeklő nemzedéket nem mézédess borral, hanem a szenvedések ürmösével itatja, ne úgy maradjon az utódainkra, mint egy szép litográfia, hanem mint élő valóság."

A proletárdiktatúra kikiáltásának a híre gyorsan megérkezett Szegedre is. A Munkástanács kezéből 1919. március 22-én átkerült a hatalom a proletáriátus uralmi szerve, a direktórium kezébe. Az 1919-es proletárforradalom erőszak és vér nélkül győzedelmes-

kedett Szegeden is. A Szegedi Napló napról-napra közölte a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteit: az alkalmazottak betegség- és balesetbiztosításáról, a címek eltörléséről, a házasságon kívül született gyermekek védelméről, a házak, üzemek és bankok szocializálásáról.

A Szegedi Napló 1919. április 1-én tájékoztatót a napilapok és a nyomdák kommunizálásáról.

A Forradalmi Kormányzótanács rendeletére köztulajdonba vették a Szegeden megjelenő napilapokat, a Szegedi Vörös Újságot, a Szegedi Naplót, a Szeged és Vidékét és a Proletár című lapot kiadóvállalatossá. 1919. április 16-ig a Szegedi Napló fejlécéről is hiányzott az egyes tisztségviselők neve, mindössze annyit olvashatunk: "Politikai, közgazdasági és irodalmi napilap".

Szegeden mindössze öt napig tartott a proletárdiktatúra, így nem sok idő jutott a forradalmi feladatok megvalósítására. 1919. március 26-án a direktórium tagjainak a francia megszálló csapatok nyomására el kellett hagyniuk a várost. A francia csapatok a belgrádi fegyverszüneti tárgyalások értelmében 1918 decemberétől tartózkodtak Szegeden. Eleinte csupán állomásparancsnokságot szerveztek az átvonuló katonai szállítmányok ellenőrzésére. Számuk ugyan egyre gyarapodott, de a város politikai életébe 1919 márciusáig nem avatkoztak bele.

A direktórium tagjainak elűzése után a hatalom visszakerült a Munkástanács kezébe. Ennek tagjai a jobboldali szociáldemokraták soraiból kerültek ki, akik ugyan azt hangoztatták, hogy a proletárdiktatúra továbbra is érvényben marad, de a valóságban a francia megszálló csapatok parancsnokának, Betrix²⁷ ezredesnek engedelmeskedtek, és a burzsoá uralom zökkenőmentes helyreállítását munkálkodták.

Április elején megszakadt a kapcsolat Szeged és a főváros között; 1919. április 6-tól nem érkeztek meg Szegedre a Tanácskormány rendeletei.

Móra Ferenc 1919 március végén világosan látta, hogy Szegeden ellenforradalmi készülődések folynak, és a proletárdiktatúra megdöntésére irányulnak. 1919. április 1-én jelent meg a Szegedi Naplóban Memento című nagyjelentőségű vezércikke. A Memento a győztes proletariátus himnikus dicsérete. Vezércikkében egyetértett a proletárdiktatúra eddigi eredményeivel, és aggódva figyelmeztetett a proletariátus ellen irányuló szervezkedésre. "Proletárdiktatúránk első hetén túl vagyunk. Talán sohasem volt a történelemben diktatúra, amely ilyen megalkuvástalanul kemény és mégis ilyen istenien emberséges lett volna. A történelem eddig csak véres diktatúrákat ismert. A szegedi lapok egy hétig tele voltak rendeletekkel, amelyek háttérben a statáriális bíróság töltött fegyvere meredezett, s ennek a fegyvernek egyszer sem kellett elsülnie. Talán azért, mert mindenki tudja, hogy ez a fegyver komolyan meg van töltve. De a köznyugalomban szerepe van a szegedi józanságnak is, amely nem megy fejjel az elkommunizált falnak. A diadalmas proletariátus nemcsak fenyeget, hanem ígér is: irgalmatlan halált annak, aki moccanni mer az új világrend ellen, emberi megélhetést mindenkinek, aki beéri azzal, amit a maga becsületes munkájával kereshet és más verejttékezése nélkül. A proletariátus nem vérré szomjas, hanem a boldogságra, s abból mindenkinek juttat annyit, amennyi megilleti. Kinek lehet ez ellen szava ebben a nagy munkásvárosban, amelyet akik naggyá és erőssé tettek, azok leginkább kizsákmányoltak voltak, öntudatos fizikai és öntudatlan szellemi proletárok? Nem lehetnek sokan, akiknek van mit siratni; akiknek van okuk veszett fogcsikorgatással felhorkanni az új rend ellen, amely elsze-

di tőlük a prédát, és titkos konventikulumokon alattomos tört kö-
szörülni a diktatúrára, amely arra a rettenetes sorsra fogja őket
kényszeríteni, hogy ők is érhék be annyival, amennyi embertársaik-
nak jut."

A cikk további részében példaként Lyon város polgárait említi,
akik a nagy francia forradalom idején ellenforradalmárrá lettek,
és ezt a lépésüket a girondisták kegyetlenül megtorolták. Móra
Ferenc hangja keményen csattan fel: "Lehet-e képzelni olyan örül-
tet, gonosztevőt, aki Szegedből magyar Lyont akarna csinálni?" Az
ellenforradalmi szervezkedés egyre nyíltabbá vált, Móra Ferenc elő-
érzete megbizonyosodott. Az Ellenforradalmasdi Szegeden című vezér-
cikkében igazolni próbálta aggodalmát, amelynek komoly alapja volt.
"Nem régiben a Szegedi Naplóban Memento címen vezércikk jelent meg,
amely azzal a kérdéssel végződik: van-e olyan örült vagy gonosz-
tevő Szegeden, aki a vörös terrort akarná kiprovokálni e szegény
város szenvedéseinek befejezéséül? Hallottunk akkor róla, hogy ér-
telmetlen emberek a cikket, melyet mi a helyzet ismeretében szí-
vünknek Szegedet féltő reszketésével írtunk, félremagyarázták, és
úgy ijesztgették egymást vele, mint vérengzésre való felhívással.
Annyira ostoba és célzatos volt ez a föltevés, hogy fölöslegesnek
tartotta cáfolni az az újság, amely jóformán egyetlen volt az egész
magyar sajtóban, amely a háború első napjától kezdve következetesen
tüntetett a vérengzés ellen, és soha véres tollal egy szót le nem
írt. Aki olvasni tud, az cikkünkben nem olvashatott ki mást most
sem, mint a vérengzéstől való iszonyt, és mindenekfölött undort azok
ellen, akik oktalanságukkal vagy eszeveszettségükkel a bosszú dé-
monát provokálták. Ma igazolódott, hogy cikkünk indokolt volt, aggo-
dalmunk nem volt hiába } való: Szegeden igenis vannak ellenforradalmi
tünetek." ⁷⁸

A cikk zárómondatai hitvallásszerűen sugározták Móra állásfoglalását a proletárdiktatúráról: "A proletárdiktatúrával nem lehet játszani, se a vallás ürügye alatt, amelyet senki se bánt, se az idegen szuronyok védelme alatt, amelyek nem lesznek itt mindig, s amíg itt vannak, addig a rendet védik, és nem a rendbontást."⁷⁹

Betrix ezredes 1919. április 14-én magához hívatta megbeszélésre a szegedi újságírókat és lapkiadókat. Betrix kijelentette, hogy a gondolatszabadságot nem korlátozza, de a sajtóban semmiféle igazgatásnak se jobbfelé, se balfelé helye nincs. Erről szigorú cenzúra fog gondoskodni. Azt a lapot, amely a rend ellen vét, megszüntetik, és a lapokon mától kezdve a régi szerkesztőket kell megjegyezni mint felelőst. Ennek az utasításnak megfelelően 1919. április 16-án a Szegedi Napló is a régi fejléccel jelent meg. Főszerkesztő: Móra Ferenc, Kiadótulajdonos: Engel Lajos nyomda- és lapvállalat.

Móra Ferencet Betrix ezredes sajtóértekezlete döbbentette rá, hogy a francia megszálló csapatok a proletárdiktatúra megfojtói. 1919 április második felére a látszata is megszűnt annak, hogy Szegeden proletárdiktatúra van, a nyílt ellenforradalmi szervezkedés megkezdődött. Az ellenforradalmárok biztonságban érezték magukat a francia szuronyok védelme alatt, és 1919. április 25-én megalakították az Antibolsevista Comité szegedi szervezetét. A szervezet elnöke Kelemen Béla⁸⁰ lett, aki Mórát azzal vádolta, hogy ő volt a proletárdiktatúra szálláscsinálója. Kelemen Béla javaslatot tett, hogy mindazokat, akik résztvettek a proletárdiktatúra alatt a közéletben, telepítsék ki Amerikába, alapítsanak ott egy kolóniát, és Móra Ferenc legyen a kultuszminiszterük. Kelemen Béla uszításának nagy része volt abban, hogy a polgárságnak Móra Ferenc iránti ellenszenve gyűlöletbe csapott át, hazaárulónak kiáltották

ki. Személyes biztonsága is veszélybe kerülve az utolsó szó jogán kért meghallgatást. A Szegedi Napló 1919. május 8-i számában jelent meg Személyes kérdésben című vezércikke.

"Mint jóembereimtől hallom - mert maradt még egy-kettő -, az a vélemény alakult ki a vezető polgárságban és kapcsolt részeiben, hogy én adtam el a hazát. Hogy kinek és mennyiért, azt még nem állapították meg, s így én sem tudhatom. Én csak annyit tudok, hogy én se franciával, se szerbvel, se románnal e felül nem tárgyaltam. Én nem tárgyaltam. S nekem se tettek ilyen ajánlatot. A franciáról nem is szólok, az sohase foglalkozott hazavásárlással. A többi pedig tudja, hogy ha hazát akar venni, nem egy istenadta magyar költőhöz fordul, akinek a haza csak lírai motívumok, és nem telekkönyv szerint hazája. - Jóembereim azt is javasolják, hogy gondoskodjam valamiképpen a személyes biztonságomról. Az indoklást gyöngéden elhallgatják, vagy óvatosan körülírják. De verik az ablakom brutális halálmadarak is. Üzeneteket hoznak, hogy én leszek az első, akit agyonver a polgárság hatalmas lendületű haragja...

Memento volt a címe annak a cikknek, amelyben arra figyelmeztettem a polgárságot, hogy örültség és gonosztett lenne a vörös terror provokálásával Lyon sorsát idézni fel erre a boldogtalan városra. Néhány volt jóbarátom véres kardként hordta körül a cikket a városban, s hallom, hogy ezzel a véres karddal fogják most az én fejemet leütni.

Minden félreértés elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy ezt a fatális cikket magam jószántából írtam, minden kényszerítés nélkül, s ha jóbarátaim értelmetlensége folytán része volt annak a cikknek abban, hogy az ellenforradalom már a proletárdiktatúra virágjában nem tört ki, akkor örülök neki, hogy ezt a cikket megírtam. Mert ha az ellenforradalom akkor tör ki, Szegedet az isten

se mentette volna me; a legszörnyűbb tragédiától. Én ma se mondhatok mást, mint amit akkor mondtam: Rettenetesen vétkezik mindenki, aki provokatív politikát csinál, és Szegedet csak az mentheti meg, ha akadnak okos és józan polgárai, akik keresik az őszinte megegyezést az okos munkássággal, és nem akarják Dózsa György trónjába ültetni a proletariátust. Mert győzelmet aratni ma könnyű, de senki nem bírja a győzelmet megtartani, ha meg nem osztozik rajta a legyőzötttel. Ez volt, amit hirdettem eddig, és ez a politikai végrendeletem ma, amikor elhagyom a szegedi közéleti szereplés színterét, amelyen eddig is igyekeztem mentül kisebb helyen elférni. Azt hiszem, amennyit Szeged adott nekem, annyit én is adtam Szegednek, és a jövődő nem fog semmit szégyenemre írni."

A támadások keresztútjába került, kénytelen volt lemondani a főszerkesztői pozícióról és búcsút venni a Szegedi Naplótól. 1919. május 9-én Móra Ferenc neve nélkül jelent meg a Szegedi Napló. Az Újdonságok rovatában közölték búcsúlevelét, amelyet Engel Vilmosnak, a lap tulajdonosának írt.

"Változások a Szegedi Napló szerkesztésében

Móra Ferenc, évek sora óta főszerkesztője a Szegedi Naplónak, ma a következő levelet intézte lapunk kiadójához: "Kedves gazdám! Ezen a héten telt be a tizenhetedik esztendeje annak, hogy én nagyon fekete hajjal és nagyon fehér szívvel a Szegedi Naplóhoz kerültem, havi 50 forint fizetésért, amire mindjárt meg is házasodtam, olyan bátor legény voltam én akkor. Azóta a mi kenyerünk beles felét mindig a Szegedi Napló adta. Én azt adtam érte a Naplónak és a közönségének, amit lehetett. A szemem fényét, a szívem vérét, az erőm javát, az éjszakai álmomat és az írói álmaimat. Nem sokat ér az egész, de az utolsókat mégis sajnálom, hogy beleöltem az újságba. A legszebb dolog a világon mégiscsak egy szép vers, s mennyi szép verset írhattam volna én tizenhét esztendő alatt, ha nem kellett volna vezércikkeznem az eszményi nívóról - a fene bele, máig se

tudom, mi az...

Ne felejts el intézkedni, Vilmoskám, hogy nevem a lapról reggelre lekerüljön, nehogy veszedelmére legyen az újságnak, amelynek a tudtommal sohse vált szegényére. Azután búcsúztatni ne búcsúztassatok, mert a papír drága, s igazán nem érek én már annyit se, hogy a kakas kukorítson utánam.

Szeretettel öreg híved:

Móra Feri"⁸¹

A Szegedi Napló szerkesztősége a következő megjegyzésben még hozzáfűzte: "A helyzet kialakulásáig a lapot Engel Vilmos szerkeszti, az eddigi kiadó-szerkesztő, lehetőleg Móra Ferencnek abban a szellemében, amelyet mindenki becsült, s amelyért mindenki veszteségnek érzi, hogy neve lekerült a lap homlokáról."⁸²

Pár nappal később, 1919. május 13-án Juhász Gyula a harcos- és költőtárs a következő költeménnyel búcsúztatta el Móra Ferencet.

Terzinák Móra Ferencnek

".....

Te is az ódon könyvtárnak zugába
Bújtál, ha künn a tavasz csókja égett
És este írtál, sokat és hiába.

Mert ólomerdők erdeje mi végett,
Ha meghúzódni sem tudsz benne végül
És újság rongya lesz minden, mi élet?

Mi marad itt meg végső menedékül
Az élet elfáradt Robinzonának,
Ha a vihartól minden álma szétdől?

- Egy jó szivar tán s egy szép, büszke bánat?"

Móra Ferenc összesen tizenhét évet töltött el a Szegedi Naplónál, ebből hat esztendőt karmesterként, főszerkesztőként tevékenykedett. Móra, aki saját magát elsősorban költőnek tartotta, az újságírást hosszú ideig pénzkeresésnek tekintette. Miután hosszú éveket töltött el a redakciónál, szenvedélyévé vált az újságírás, hi-

szen az újságon keresztül taníthatta, nevelhette a népet, közvetlen kapcsolatba került mindennapos gondjaikkal, problémáikkal. A Szegedi Napló politikai arculatát elsősorban az ő személyes véleménye, meggyőződése formálta. Móra Ferencet a forradalmak idején a magával hozott plebejusi demokratizmusa, a 48-as hagyományokból táplálkozó radikális ellenzékiisége juttatta el a proletárdiktatúra igenléséig. Nem vált ő igazi proletárforradalmárrá, de népe anyagi, politikai és kulturális felemelkedéséért lépést tartott a forradalom eseményeivel és törekvéseivel. Ily módon nem helytálló Tonelli Sándornak az a megállapítása a Szegedi Napló platformjára vonatkozóan, hogy "A vörös irányba való erős eltolódása már 1919 elejére esik."⁸³ A Szegedi Napló a legforróbb politikai helyzetben sem vált kommunista újsággá, mindvégig a haladás oldalán állt, de a mérsékelt reformok bevezetéséért szállt síkra. A polgárság és a munkásság érdekeinek összehangolásán munkálkodtak. Vajda László neves Móra-kutató így jellemezte Móra Ferenc politikai magatartását: "A maximális polgári progresszióért, a radikalizmus programjának megvalósításáért szállt síkra, s ezzel rálépett arra az utólag járhatatlannak bizonyult harmadik útra, melyen kétfelé kellett harcolnia: a burzsoáziával, mely sokallotta, és a proletariátussal, mely kevesellte a programot."⁸⁴

A Móra Ferenc által szerkesztett Szegedi Napló országos jelentőségű publicisztikai orgánummá vált, a legnehezebb történelmi pillanatokban is megtartva ellenzékiiségét.

Lényegesnek tartom Móra Ferenc két levélrészletét bemutatni, mely a Szegedi Naplótól való megválás körülményeire utal. Móra az ellenforradalmi erők előretörését rendkívül rezignáltan fogadta, így számolt be a megtorlás kezdetéről: "Két nap alatt 220 letartóztatás. A lateiner szocialisták széthullottak, s ma mind ^{be}tagadja, hogy

szocialista volt. Engem a burzsoá, szegény, halálra ítélt, - s a franciák védtek meg, akik nagyon megszerettek mint múzeumigazgatót és Béranger-fordítót. A Naplót otthagytam, - én burzsoá-lapot az életben többé nem csinálok."⁸⁵

Egy másik levelében a következőképpen ír a történetekről: "Itthoni, szegedi emberektől különben nincs mit tartanom, itt engem mindenki ismer, s hogy milyennek ismernek, talán eléggé bizonyítja, hogy mikor legjobban dühöngött a megtorlás, az én fizetésemek akkor emelte fel a város tanácsa. Hajam szála sem görbült semmilyen pozíciómban, a Napló szerkesztésétől csak azért léptem vissza magam jószántából, mert ki akartam térni az előre látott vak viharok elől. Itt csak egy sebet kaptam, amely azonban halálig sajogni fog, mert dédelgetett barát keze ütötte: a Szigethy. Egyébként azonban ma is a régi fizetéssel a lap kötelékében állok, bár nagyon ritkán írok bele, és politikát csak holnapra irtam, gyászkeretben, a magyar békéről."⁸⁶

Sajnos nem sikerült felkutatnom, hogy Sz. Szigethy Vilmos milyen szerepet játszott Móra Ferencnek a laptól való megválásában. Móra távozása után ő lett egy ideig az újság főszerkesztője. Érája alatt az újság igyekezett hű maradni addigi profiljához; egy liberális platform kialakítására törekedtek. A lap politikai arculatát az ellenforradalom terrorjának bírálata határozta meg. Az ellenforradalom konszolidációja lényeges változást hozott a Szegedi Napló életében. A lap homlokáról eltűnt Sz. Szigethy Vilmos és Engel Vilmos neve is. Helyette Engel Lajos nyomda- és lapvállalat jelezte a Szegedi Napló gazdátlanságát; hangja teljesen megváltozott, az ellenforradalmi kormány politikáját támogatta.

A Szegedi Napló 1922-ben a 44. évfolyammal szűnt meg. Ilyen cím-

mel még kétszer indult napilap Szegeden. Az első 1925. szeptember 6-án, a közel húsz évet élt, 1944. április 16-án jelent meg az utolsó száma. A felszabadulás után, 1947. július 26-án a Független Magyar Demokrata Párt orgánumaként indult meg egyszer Szegedi Lapló címmel újság, amely rövid ideig, 1947. december 31-ig tájékoztatta a közönséget. A régi, az ellenzéki Szegedi Lapló munkatársai közül csupán Sz. Szigethy Vilmos (mint főmunkatárs) dolgozott az újjáélelt Szegedi Naplóknál.

A SZEGEDI NAPLÓ KIADÓI ÉS NYOMDAVISZONYAI

"Ötödfél évtized alatt vagy hatvan belső munkatársa volt a Szegedi Naplónak. Időben, tehetségben, érdemekben, sikerekben persze nem egyformák, De egyben mindnyájan egyek voltak: sohasem felejtették el, hogy a Mikszáth íróasztala irodalmi nívóra kötelez."⁸⁷

Móra Ferenc visszaemlékezésében olvashatjuk ezeket a sorokat. A munkatársak teljes névsorát nem sikerült felkutatnom. A dolgozatban igyekeztem mindazokat az újságírókat megemlíteni, akik rövidebb-hosszabb ideig a Szegedi Napló kötelékében dolgoztak. Valószínűleg rajtuk kívül még egynehányan megfordultak az újságnál, de azokról nem maradt fenn írásos feljegyzés. A Szegedi Napló munkatársaira és az újság belső életére vonatkozó információk adásában nagy segítségre voltak a még élő, idős nyomdai dolgozók (Kakuszi Géza,⁸⁸ Sajgó József,⁸⁹ Timpaer István⁹⁰) szóbeli visszaemlékezései.

A nyomdát, ahol a Szegedi Napló is készült, Bába Imre⁹¹ fiatal könyvkötő alapította 1843-ban. Halála után fiai, Bába Imre és Bába Sándor⁹² vették át a nyomda irányítását. Engel Lajos az 1800-as évek végén 196 ezer koronáért vásárolta a Szegedi Napló tulajdonjogát, nyomdáját, könyv- és papírkereskedését.

Engel Lajos szegedi születésű volt, Enyedi Lukács szerkesztősége alatt már dolgozott az újságnál. 1886-tól 1894-ig Pécsen élt, ahol 1892. november 20-án elindította Dél-Dunántúl első napilapját, a Pécsi Naplót; 1894-től a fővárosi Magyarország című lap igazgatója volt. Több mint tizenöt évet töltött el a Szegedi Naplónál, ha-

lála után 1912. november 21-től Engel Vilmos⁹³ lett^a/kiadótulajdos. A nyomda "Engel Lajos nyomda- és lapvállalat" néven működött tovább.

Igen fejlett volt a nyomda gépi felszereltsége, összesen 10 nyomógép működött. Nemcsak az újság előállításával foglalkoztak; szép számmal jelentek meg könyvek, béli meghívók és különböző nyomtatványok a nyomda gondozásában. Egy épületben helyezkedett el a szerkesztőség, a szedőterem, a nyomda, a kötészet és a kiadóhivatal. A munkások általában napi 9 órát dolgoztak, váltott műszakban. A visszaemlékezések alapján 12 szedő, 3 gépmester, 2 aranyozó szakmunkás dolgozott a nyomdában. Átlagosan 10-12 női munkást is alkalmaztak, őket az expedíálásnál és az újság hajtogatásánál foglalkoztatták. A könyvkötészeti feladatokat is 10-12 ember végezte.

A nyomógépek, mint minden lapkiadónál, az éjszakai és a kora hajnali órákban dolgoztak. A szerkesztőség minden éjjel ügyeletet tartott, hogy a távirati és az expressz híreket még az aznapi számban közölhessék. A lapkihordó asszonyok már hajnalban elindultak az újságokkal, hogy az előfizetők kora reggel olvashassák a lapot. A Szegedi Naplónak a helyi előfizetőkön kívül nagyszámú vidéki és fővárosi olvasója volt. A vidéki olvasóknak külön postakocsi vitte az állomásra az újságokat. A Szegedi Napló viszonylag alacsonyabb példányszámban jelent meg, átlagosan napi kétezer újság került az olvasók kezébe. Az októberi forradalom után a példányszám megemelkedett, többször előfordult, hogy elérte a nyolcezeret is.

A Szegedi Napló olvasótáborát a kispolgárság módosabb rétege alkotta. A tömeges igényt jelentő környékbeli szegényparasztok és munkások inkább a Szegedi Friss Újságot olvasták, amely olcsóbb

volt, és sokkal több hirdetést és adás-vételt tartalmazott. Színvonalára messze elmaradt a Szegedi Naplóétól, de több közérdekű üzleti jellegű információt adott az olvasóknak.

A Szegedi Napló viszonylag alacsony példányszámát Szeged előnytelen hírlap-geográfiai fekvése is meghatározta. Így írt erről Móra Ferenc: "Óriási határa miatt olyan messze vannak a szomszédai, hogy azok a sajtómappán mind más körzetbe tartoznak. Azon a nagy darab homokon pedig, ami a város és a határ közé esik, olyan okos magyarok laknak, hogy azok semmiféle újságot nem olvasnak."²⁴

Az újság szellemi irányítása a mindenkori főszerkesztő feladata volt, a kiadó nem vett részt ebben a tevékenységben. "A lap szellemi részébe a kiadónak minálunk semmi beleszólása nem volt, s ez is nagy ereje volt a Naplónak. Ha tengelyt akasztott a konkurrens lap kiadójával, akkor csak a hirdetés rovatban tombolta ki magát. Mindössze egyszer tudom, hogy beleavatkozott a lap belsejébe, igaz, hogy az aztán kiadós beleavatkozás volt."²⁵ Móra ezután elmesélt egy nevetséges történetet, mikor Engel Lajos belejavított egy Móra Ferenc által írt ásatási tudósításba, és az egész cikk komikussá, nevetségessé változott.

A Szegedi Naplót a megalapítás évétől, 1878. július 28-tól Móra Ferenc távozásáig, 1919. május 9-ig a következő szerkesztők irányították:

- 1878. július 28. Felelős szerkesztő: Enyedi Lukács.
- 1884. szept. 20. Főszerkesztő: Enyedi Lukács.
Felelős szerkesztő: Kulinyi Zsigmond.
- 1899. október 1. Főszerkesztő: Kulinyi Zsigmond
Felelős szerkesztő: Békefi Antal
- 1905. június 14. Felelős szerkesztő: Békefi Antal
Szerkesztő: Vass Géza²⁶
- 1907. június 2. Felelős szerkesztő: Vass Géza

1910. aug. 9-28. Szerkesztésért felelős: Kisteleki Ede
felelős szerkesztő: Láfár László⁹²
1911. október 31. Felelős szerkesztő: Fehér Árpád
1913. október 2. Főszerkesztő: Nóra Ferenc
Felelős szerkesztő: Fehér Árpád
1914. február 5. Szerkesztésért felelős: Engel Vilmos
július 30. Szerkesztésért ideiglenesen felelős:
Ortutay István⁹³
1918. március 28. Felelős szerkesztő: Engel Vilmos
1919. március 25. Lekerült mind Nóra, mind Engel Vilmos neve
április 15. Visszakerül Nóra Ferenc neve
április 16. Visszakerül Engel Vilmos neve is
1919. május 9. Nóra Ferenc neve végleg lekerül az újságról.^x

^x A táblázat összeállításában nagy segítségemre volt Péter László:
A Szege-di Napló centenáriuma. = Somogyi Könyvtári Műhely, 1978.
1-4. sz. 83-86. p. c. munkája.

J e g y z e t e k

- 1 Mikszáth Kálmán: A szegedi udvar. - Szeged könyve. I. Bp. 1914. 134-135. p. /Mikszáth Kálmán Munkái. 6./
- 2 Burger Zsigmond nyomdász, könyvkereskedő. A szegedi Grün János nyomdájában dolgozott, majd 1859-ben megalapította a Szegedi Híradót.
- 3 Kisteleki Ede /1861-1931/ író, költő, újságíró. Újságírói pályáját Budapesten kezdte, majd Szegedre került. 1882-ben belépett a Magyar Újság szerkesztőségébe, később a Pesti Hírlap, a Pesti Napló munkatársa volt. Az 1890-es évek második felétől Szegeden dolgozott. A Szegedi Napló belső munkatársa lett.
- 4 Palotás Fausztin /1855-1922/ író, újságíró.
- 5 Sas Ede /1869-1928/ író, újságíró. Újságírói pályáját Szegeden kezdte, 1889-től volt a Szegedi Napló munkatársa, később Budapesten, Aradon és Nagyváradon dolgozott.
- 6 Szmollényi Lándor /1860- ?/ A szegedi kereskedelmi és iparkamara levelező tagja volt. A Szegedi Híradó, majd a Szegedi Napló munkatársa, társadalmi, közgazdasági és tanügyi cikkeket írt. A Pósa Lajos szerkesztette Jó Barát című gyermeklapban is jelentek meg írásai.
- 7 Ujláki Antal /1867-1921/ író, újságíró. Nyomdászinas Debrecenben, majd 1888-tól Szegeden élt, előbb mint korrektor, majd mint a Szegedi Napló belső munkatársa. 1900-1921-ig a Szegedi Friss Újságot szerkesztette, amelynek alapítója volt.
- 8 Lipcsey Ádám /1864-1912/ író, újságíró. Újságírói pályáját Szegeden kezdte mint a Szegedi Napló, a Szeged, majd a Szegedi Híradó munkatársa. később Budapesten élt a Fővárosi Lapok és a Pesti Hírlap munkatársaként. Végül a Borsszem Jankó című lap szerkesztője volt.
- 9 Endrényi Imre /1857-1921/ nyomdatulajdonos.
Endrényi Lajos /1850-1920/ nyomdatulajdonos.
- 10 Mócs Zsigmond /1853-1892/ hírlapíró, 1890-ben ő indította el a Szegedi Hírlapot.

- 11 Enyedi Lukács /1845-1906/ 1880-ig Eisenstadter Lukács, újságíró, 1878-ban megalapította az első szegedi napilapot, a Szegedi Naplót, s 1888-ig szerkesztője volt.
- 12 A Szegedi Napló huszonöt éve. Szeged, 1904. 7. p.
- 13 Kulinyi Zsigmond /1854-1905/ újságíró, lapszerkesztő. 1873-76-ig a Szegedi Híradónál dolgozott. 1874-ben Gelléri Mórral együtt megalapította az Alföldi Iparlapot. 1878-tól a Szegedi Napló főmunkatársa, 1884-től 1899-ig felelős szerkesztője volt.
- 14 Békefi Antal /1859-1907/ újságíró. Újságírói pályáját 1878-ban kezdte mint a Független Hírlap munkatársa. 1880-ban a Szegedi Híradónál, később 1881-től a Szegedi Napló munkatársa, 1899-től 1907-ig az utóbbinak felelős szerkesztője. A Szegedi Dugonics Társaság egyik alapító tagja, majd főtírkára.
- 15 Kabos Ede /1864-1923/ író, újságíró. Több fővárosi lapnak munkatársa, 1890-ben a Szegedi Naplónál dolgozott, 1902-től tagja volt a Petőfi Társaságnak. 1913-ben az Érdekes Újságot szerkesztette. Ady barátja volt.
- 16 Thewrewk István /1863- ?/ újságíró, 1890-ben a Szegedi Napló munkatársa volt, több vidéki és fővárosi lapnak dolgozott.
- 17 Palócz László újságíró, 1892-1895-ig a Szegedi Napló belső munkatársa, 1895-1899-ig a Szegedi Híradónál dolgozott.
- 18 Szabó László újságíró, 1879-1894-ig a Szegedi Híradó munkatársa, 1894-95-ig a Szegedi Napló belső munkatársa volt.
- 19 Rostkovicz Arthur újságíró, 1898-ben a Szegedi Napló belső munkatársa volt.
- 20 Molnár Jenő /1880-1933/ újságíró. 1898-ban a Szegedi Napló belső munkatársa.
- 21 Móricz Pál /1870-1936/ író, újságíró. Aradon, Debrecenben és Szegeden újságíróskodott, 1897-1900-ig a Szegedi Napló munkatársa, 1907-től Budapesten dolgozott az Egyetértés lap munkatársaként, majd 1919-től haláláig a Magyarország szerkesztőségében dolgozott.
- 22 Reizner János /1847-1904/ múzeum- és könyvtárigazgató. A Dugonics Társaság alelnöke.

- 23 Vö. Szeged 308. és 314. p.
- 24 Szakáts Andor /1877-1942/ író, újságíró. Újságírói tevékenységét a függetlenségi Magyarországon kezdte, 1899-1902-ig volt a Szegedi Napló munkatársa, majd 1902-ben megindította a Szeged és Vidékét, később a Szegedi Újságot. Budapestre visszakerülve 1907-től a Budapesti Hírlap munkatársa, 1912-től Az Est munkatársa, 1914-től a Magyarország felelős szerkesztője; 1917-ben megalapította a Virradatot, majd 1919-ben ugyanolyan címmel fajvédő lapot indított. A Tanácsköztársaság megdöntése után a Friedrich-kormány sajtófőnöke.
- 25 Balassa Ármin /1861-1923/ ügyvéd, író, újságíró, 1902-től a Szeged és Vidéke munkatársa. Tárcái és színügyekkel foglalkozó cikkei a hőmezővásárhelyi és a szegedi lapokban jelentek meg.
- 26 Róna Lajos /1882-1934/ újságíró. Pályáját Aradon, Nagyváradon és Szegeden kezdte. 1906-ban rövid ideig a nagyváradi Szabadság felelős szerkesztője, ezután Budapesten a Nap riportere. Később megalapította a Pénzvilág c. lapot, utána a Mai Nap munkatársa, 1933-tól fő szerkesztője.
- 27 Vö. Szeged 314. p.
- 28 Bibó Lajos /1890-1972/ író, újságíró, 1911-ben a Szegedi Napló, majd a Szegedi Híradó és a Szeged és Vidéke munkatársa, 1918-ban a polgári demokratikus forradalom első szegedi orgánumát, a Tűzet szerkesztette, majd a Szeged és Vidéke felelős szerkesztője lett.
- 29 Vö. Szeged 314. p.
- 30 Uo. 313. p.
- 31 Lázár György /1851-1915/ Szeged polgármestere, Szeged közéletének kiemelkedő alakja, az újjáépítés körül szerzett nagy érdemeket. Irodalombarát, a Dugonics Társaság egyik alapítója.
- 32 Engel Lajos /1860-1912/ a Szegedi Napló kiadótulajdonosa.
- 33 Móra István /1864-1957/ író, költő, Móra Ferenc testvérbátyja.

- 34 Móra Ferenc: Mikszáth Kálmán íróasztalánál. = A Literatura Almanachja. 1928. 20. p.
- 35 Sz. Szigethy Vilmos /1877-1956/ író, költő, újságíró, 1900-tól a Szegedi Napló munkatársa. 1903-1950-ig Szegeden főlevéltáros.
- 36 Domokos László /1882-1973/ író, újságíró, 1902-ben Móra Ferencsel együtt került a Szegedi Naplóhoz. Móra Ferenc barátja. Több baloldali lap munkatársa.
- 37 Szegedi Napló, 1904. június 2.
- 38 Szegedi Napló, 1913. október 3.
- 39 Szeged és Vidéke, 1913. október 3.
- 40 Móra Ferenc levelesládája. Felkutatta, vál., sajtó alá rend. és jegyz. Madácsy László. Szeged, 1961. 61. p.
- 41 Fehér Árpád újságíró, a Szegedi Napló munkatársa, 1911-13-ig felelős szerkesztője.
- 42 Pósa Lajosné, Pósa Lajos költő, ifjúsági író felesége, Móra Ferenc baráti köréhez tartozott.
- 43 Hegedüs András: Móra Ferenc ismeretlen levelei Pósaékhoz. Szeged, 1974. 227. p.
- 44 Móra Ferenc levelesládája. Felkutatta, vál., sajtó alá rend., bev. és jegyz. Madácsy László. Szeged, 1961. 60. p.
- 45 Tonelli Sándor /1882-1950/ közgazdasági író.
- 46 Szegedi Napló, 1913. október 5.
- 47 Balla Jenő /1877-1935/ hírlapíró, színikritikus, a Szegedi Napló munkatársa, Móra Ferenc barátja volt.
- 48 Gallovich Jenő újságíró, 1899-1902-ig a Szegedi Napló munkatársa.
- 49 Szabó Ferenc újságíró.
- 50 Várady Gyula újságíró.
- 51 Móra Ferenc levelesládája. Felkutatta, vál., sajtó alá rend., bev. és jegyz. Madácsy László. Szeged, 1961. 93. p.
- 52 Uo. 85-86. p.

- 53 Hollós József, dr. /1876-1947/ orvos, politikus, az 1914. június 21-én alakult szegedi Radikális Polgári Párt elnöke.
- 54 Képviselőházi Napló, 1910-1915. XXXVI. 1917. 192.
- 55 Világ, 1914. július 19.
- 56 Szegedi Napló, 1914. június 30.
- 57 Szegedi Napló, 1914. július 24.
- 58 Juhász Gyula: Móra Ferenc ezeregy élete. = Literatura, 1927. 372-374. p.
- 59 Szegedi Napló, 1918. november 24.
- 60 Szegedi Napló, 1914. október 14.
- 61 Szegedi Napló, 1916. január 16.
- 62 Szegedi Napló, 1917. november 10.
- 63 Szegedi Napló, 1917. december 20.
- 64 A szegedi ellenforradalom egyik vezetője, vö. Szeged 340. p.
- 65 Hogy alakult meg a Szegedi Nemzeti Tanács? = Szegedi Napló, 1918. november 17.
- 66 Móra Ferencnek 1918 októberében, a törvényhatóság rendkívüli közgyűlésén elmondott beszédéből.
- 67 Hogy alakult meg a Szegedi Nemzeti Tanács? = Szegedi Napló, 1918. november 17.
- 68 Szegedi Napló, 1918. december 10.
- 69 Szegedi Napló, 1918. november 18.
- 70 Székely Lajos: A szegedi munkásosztály harca a Tanácsköztársaságért. Ep. 1954. 253. p.
- 71 Délmagyarország, 1953. március 21.
- 72 A Nemzeti Tanácsnak a szegedi levéltárban őrzött iratanyagában megtalálható a 189/1918. XII. 2. sz. levél gépelt másolata, amelyet a Tanács dr. Hollós Józsefhez és Juhász Gyulához intézett.
- 73 Szegedi Napló, 1919. január 19.

- 74 Szegedi Napló, 1919. január 26.
- 75 Szegedi Napló, 1919. március 18.
- 76 Szegedi főispáni iratok. I/861/1919.
- 77 Betrix, Alfred ezredes, Szeged francia megszálló csapatának vezetője, Szeged francia városkormányzója 1919-ben. A város francia megszállása 1918 decemberétől 1920 márciusáig tartott.
- 78 Szegedi Napló, 1919. április 10.
- 79 Szegedi Napló, 1919. április 10.
- 80 Kelemen Béla /1863- ?/ ügyvéd, ellenforradalmi politikus, 1919-ben az Antibolsevista Comité elnöke, majd a szegedi ellenforradalmi kormány belügyminisztere.
- 81 Szegedi Napló, 1919. május 9.
- 82 Uo.
- 83 Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. - Tonelli Sándor: A szegedi forradalmi mozgalmak. Szeged, 1923. 16. p.
- 84 Vajda László: Móra Ferenc útja. 1917-19. Szeged, 1962. 113.p.
- 85 Móra Ferenc levelesládája. Felkutatta, vál., sajtó alá rend., bev. és jegyz. Madácsy László. Szeged, 1961. 138. p.
- 86 Hegedüs András: Móra Ferenc ismeretlen levelei Pósaékhoz. Szeged, 1974. 240. p.
- 87 Mikszáth íróasztalánál. = Móra Ferenc: Szegedi tulipános láda. Bp. 1964. 232. p.
- 88 Kakuszi Géza a Szegedi Napló nyomdai dolgozója.
- 89 Sajgó József a Szegedi Napló nyomdai dolgozója.
- 90 Timpaer István a Szegedi Napló nyomdai dolgozója.
- 91 Bába Imre nyomdatulajdonos.
- 92 Bába Sándor nyomdatulajdonos.
- 93 Engel Vilmos /1881-1971/ kiadótulajdonos, Engel Lajos halála után ő lett a Szegedi Napló gazdája.

- 94 Mikszáth Kálmán íróasztalánál. = Móra Ferenc: Szegedi tulipános láda. Bp. 1964. 231. p.
- 95 Uo. 234. p.
- 96 Vass Géza /1866-1910/ újságíró, a Szegedi Napló munkatársa, 1905-ben a Napló szerkesztője.
- 97 Sáfár László /1854-1913/ újságíró, 1910-ben dolgozott a Szegedi Naplónál.
- 98 Ortutay István /1881-1918/ újságíró, a Szegedi Napló munkatársa, 1914-ben szerkesztője, Ortutay Gyula édesapja.

Felhasznált irodalom

- Bóday Pál: A könyvtáros Móra Ferenc. Szeged, 1954. 43. p. /A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai. 17./
- Csongor Győző: Móra Ferenc és a természettudomány. Szeged, 1960. 227-249. p. /Klly. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1958-59./
- A Délmagyarország félévszázada. 1910-1960. Jubileumi emlékkönyv. Szeged, 1960. 83 p.
- Dezsényi Béla - Nemes György: A magyar sajtó 250 éve. 1. köt. Bp. 1954. 287 p.
- Eperjessy Kálmán: Találkozásom Móra Ferencsel, a régésszel. Szeged, 1957. 27-40. p. /Klly. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből./
- Földes Anna: Adalékok Móra Ferenc szabadkőműves pályafutásához. = Irodalomtörténet, 1960. 4. sz. 347-351. p.
- Földes Anna: Móra Ferenc. Bp. 1958. 323 p.
- Földes Anna: Móra Ferenc tevékenysége 1918-19-ben. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1956. 1. sz. 46-56. p.
- Gaál Endre: A szegedi munkásság forradalmi harcai 1918-1919-ben. Szeged, 1959. 55 p.
- Gaál Endre: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért 1917-1919. Bp. 1956. 231 p.

- Hegedüs András: Móra Ferenc ismeretlen levelei Pósaékhoz. Szeged, 1974. 203-247. p. /Könyv. a Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiből./
- Juhász Antal: Thury Zoltán a Szegedi Naplónál. Szeged, 1962. 39 p.
- Kispéter András: Tömörkény István. Bp. 1964. 299 p.
- Juhász Gyula: Móra Ferenc ezeregy élete. = Literatura, 1927. 372-374. p.
- Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. = Tonelli Sándor: A szegedi forradalmi mozgalmak. Szeged, 1923. 605 p.
- A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-1945-ig. Összeáll., bev. tanulm., vál. Kovács Máté. Bp. 1970. 722 p.
- Kulinyi Zsigmond: Szeged új kora. Szeged, 1901. 690 p.
- Lengyel András: A Szegedi Egyetemi Könyvtár Móra-kéziratai. Szeged, 1978. 73 p. /Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József Nominatae. 1./
- Magyarország története tíz kötetben. Szerk. biz. vez. Pach Zsigmond Fál. 7/1-2. köt. Magyarország története 1890-1918. Főszerk. Hanák Péter. Szerk. Mucsi Ferenc. Bp. 1978. 1422 p.
- Mikszáth Kálmán: A szegedi udvar. - Szeged könyve. 1. köt. Bp. 1914. 234 p.
- Móra Ferenc levelesládája. Felkutatta, vál., sajtó alá rend., bev. és jegyz. Nadácsy László. Szeged, 1961. 329 p.
- Móra Ferenc: Szegedi tulipános láda. Sajtó alá készítette és függelékkel ellátta Paku Imre. Bp. 1964. 589 p.
- Nacsády József: Az irodalmi ellenzék kialakulása Szeged irodalmi életében. = Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Philologica. Nyelv és Irodalom. Szeged, 1955. 89-106. p.
- Nacsády József: A szegedi parasztnovella keletkezése. Szeged, 1958. 71-110. p. /Irodalomtörténeti Dolgozatok. 11./
- Péter László: Móra Ferenc a forradalmakban. = Tiszatáj, 1964. 2. sz. 9-10. p. 3. sz. 10. p.

Péter László: Móra Ferenc ismeretlen levelei. Szeged, 1954. 32. p. /A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai. 33./

Péter László: A Szegedi Napló centenáriuma. - Somogyi Könyvtári Műhely, 1978. 1-4. sz. 83-86. p.

Reizner János: Szeged története. 3. köt. Szeged, 1900. 541 p.

Szeged, Szerk. Kiss Ferenc, Tonelli Sándor, Sz. Szigethy Vilmos. Bp. 1927. 404 p.

A Szegedi Napló évfolyamai 1913-1919.

A Szegedi Napló huszonöt éve. 1878-1903. Szeged, 1904, 240 p.

Székely Lajos: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért. Bp. 1954. 245-270. p.

Vajda László: Ellentmondások Móra pályájának első szakaszában. Szeged, 1961. 73-90. p. /Klly. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből./

Vajda László: Móra Ferenc. Szeged, 1957. 198 p. /Klly. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből./

Vajda László: Móra Ferenc útja 1917-1919. Szeged, 1962. 77-128. p. /Klly. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből./

Vajda László: Móra Ferenc, a vezércikkíró. Szeged, 1960. 133-183. p. /Klly. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből./

Vajda László: Móra Ferenc vezércikkei. Bibliográfia. Szeged, 1961, 123, 1 p. / A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai. 17./

The political daily "Szegedi Napló" under Ferenc Móra's editorship

Summary

The aim of the present paper is to study and analyse the history of the political daily, "Szegedi Napló", between the years 1913 and 1919. This daily, one of the highest achievements not only of the local press of the town of Szeged but also of the whole Hungarian press appearing outside the capital, had a life-span of more than 44 years. The period under examination by the author was also the time when a famous Hungarian prosewriter, Ferenc Móra was general editor of the paper. Neither an account of "Szegedi Napló" with special regard to Móra's editorial activity, nor an analysis in depth have hitherto been provided by Hungarian scholarship on the press and its history in Hungary.

The author set out to gain insight into Móra's political orientation: attitude to, views and outlook on the politics of his time, as reflected in the articles published in the paper under his editorship and, most of all, in Móra's own editorials.

The author starts her inquiry with a general survey of the conditions that governed newspaper publishing in the provinces at the time; she examines how important was the part played by the provincial /local/ press and gives an account of the leading local newspapers as well as their principal contributors. The leading local newspapers were founded and edited in Szeged, Kolozsvár /Cluj/, Arad, Nagyvárad /Oradea/ and Debrecen. The first chapter is followed by a discussion and appraisal of the local conditions that governed newspaper publishing in Szeged during the second decade of the century; then the local economic, political, social and cultural activities and goings on in contemporary Szeged are traced through the columns of the paper. As the history of the periodical press of the town has hitherto been left unwritten, the

author had to draw on reminiscences and personal accounts by the paper's staff, on contemporary publications, but adding the findings of relevant scholarship to date, as well.

"Szegedi Napló" was launched on 28th July, 1878, at a time when the town of Szeged was bustling, more than usual, with political activity. The country was in a fever caused by the occupation of Bosnia and Hercegovina; as far as Szeged was concerned, there the main source of excitement was an election to Parliament of delegates.

Lukács Enyedi, the editor responsible for the overall policy of the paper, started it along oppositionist lines, and the Independence Party of Szeged as well as the majority of the newspaper reading public in the town rallied eagerly around this programme. The first stage in the publishing history of "Szegedi Napló" lasted from 1878 to 1888; during this time, the paper, by struggling hard, had grown from a provincial newspaper into a daily of national significance, known all over the country. The contributors were open-minded journalist who succeeded in freeing the paper from a certain provincialism characteristic of newspapers published outside the capital. It was the usual practice of the time that, besides journalists, famous writers and poets, such as Géza Gárdonyi, Kálmán Mikszáth, Lajos Pósa and Zoltán Thury whose writings for "Szegedi Napló" were most worthy of notice, embraced journalism as a livelihood.

Ferenc Móra had been at "Szegedi Napló" from 2nd May, 1902 on; he was elected general editor on 2nd October, 1913. His magnetic personality, open mind, great learning and authority had moulded the paper for nearly six years till, on account of his activity under the Hungarian Soviet Republic of 1919, he was relieved of his editorial duties. Under the Hungarian Soviet Republic, Móra and the paper fought for the rights of the proletariat and, though not becoming Communist, helped the cause of social progress.

The general line taken by the paper, as well as its character, political and cultural portrait is presented by trac-

ing the contributors' reactions to local, national and world events. Ferenc Móra's six-year editorship offers plenty of material and possibilities for such a study.

"Szegedi Napló", not differing in this respect from other papers of the opposition, greeted the outbreak of World War I with passionate eagerness, because jingoistic war-mongering made its influence felt even upon the press of the opposition. But later, as the war dragged on, the paper changed tone and, impelled by the ever heavier privations and steadily mounting list of casualties, grew more and more radical.

The profound disillusionment with war and yearning for peace of the paper, i.e. of the editorial staff behind it, found expression in such articles as those greeting the Revolution of February 1917 and the Great Socialist Revolution of October 1917.

From that time on, the paper demanded peace on a tone of growing urgency and condemned the political forces that had brought about the war. It greeted with enthusiasm the outbreak of the so-called "Frost Flower Revolution" /in the autumn of 1918/ and the proclaiming of the Hungarian Soviet Republic in 1919.

Besides reacting to national and world events, the editorial staff considered it of importance to follow closely certain questions of public concern. Local problems were of interest to the entire reading public in the town and, after becoming aware of the fact, the editors fell into line with the public's wants. The paper followed with keen interest the literary and cultural events that had taken place in the town of Szeged. The interest in literary matters was not incidental; several gifted contributors took leading parts in the literary affairs of contemporary Szeged. Ferenc Móra was a prominent literary figure himself; as well as being an editor, he wrote poems and short stories. He regularly wrote sketches and reportage for the paper. The source of his inspiration was the everyday life of the town and of the people living round Szeged in farmsteads. In the anecdote-telling manner, he gave a true picture of the

difficulties and sorrows experienced by the village poor. He managed to preserve his plebeian democratism intact in his art; as a prominent exponent of the populist short fiction written in Szeged, he was rivalled by István Tömörkény alone. Moreover, Ferenc Móra took an active part in the public life of the town. He was the curator of the Municipal Museum, he carried out archaeological excavations around the town, he was chief librarian of the Municipal Somogyi Library and acted as secretary of the Dugonics Society of Szeged.

"Szegedi Napló" appeared on 9th May, 1919, with Móra's name missing from its usual place. After Móra had left the paper, "Szegedi Napló" moved steadily toward becoming a press forum for the counter-revolutionary cabinet.

In addition to the above, information is provided about the public of the paper, conditions that governed contemporary censorship and publishing in Hungary as well as in Szeged; these factors had a part in preventing Móra from carrying fully into effect his progressive editorial conception.

T a r t a l o m j e g y z é k

BEVEZETÉS	3
A XIX. SZÁZAD VÉGI ÉS A XX. SZÁZAD ELEJI SZEGED GAZDASÁGI, POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS ÉLETE - A KORABELI SZEGEDI SAJTÓVISZONYOK	6
A SZEGEDI NAPLO TÖRTENETE 1878-1913-ig	10
A SZEGEDI NAPLÓ POLITIKAI ARCULATA MÓRA FERENC FÜSZERKESZTŐSÉGE IDEJÉN	21
A SZEGEDI NAPLÓ MAGATARTÁSA A HÁBORÚS ÉVEKBEN	36
A CENZÚRAVISZONYOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN	45
MÓRA FERENC TEVÉKENYSÉGE ÉS A SZEGEDI NAPLÓ ÁLLÁSFOGLALÁSA 1918-19-BEN	48
A SZEGEDI NAPLÓ KIADÓI ÉS NYOMDAVISZONYAI	69
JEGYZETEK	73
FELHASZNÁLT IRODALOM	79
SUMMARY	82
TARTALOMJEGYZÉK	86

Fk: Dr. Karácsonyi Béla könyvtárigazgató

Készült a JATE Szekszorosi Üzemében, Szeged

Engedélyszám: 274/81.

Méret: B/5

Példányszám: 300

Fv: Lengyel Gábor

DISSERTATIONES

EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

1. LENGYEL András: A szegedi Egyetemi Könyvtár Móra-kéziratai. (Katalógus és szövegkiadás.) (Móra-Handschriften in der Zentralbibliothek der Attila-József-Universität zu Szeged. (Verzeichnis und Textmitteilungen).) Szeged, 1976. (Zusammenfassung.)
2. MADER Béla: A Tudományos Gyűjtemény története Fejér György (1817—1818) és Thaisz András (1819—1827) szerkesztősége idején. (The history of a Hungarian scientific journal — „Tudományos Gyűjtemény” — during the period of its two editors (1817—1827).) Szeged, 1976. (Summary.)
3. HENCZ Aurél: Felsőfokú közigazgatási szakemberképzés Magyarországon, 1848—1948. (Education of higher-degree administrative experts in Hungary, 1848—1948. Bildung der Fachleute in Ungarn für die höhere Verwaltung, 1848—1948.) Szeged, 1981. (Summary. Zusammenfassung.)
4. HORVÁTH Rudolf: A magyarországi kóbor cigányok eredete, életmódja, szokásai. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta BEREZ Árpád. (Die Herkunft, die Lebensweise, die Gewohnheiten der ungarländischen, herumwandernder Zigeuner. Redigiert und eingeführt von Árpád Berecz.) Szeged, 1979.